

SOSIALØKONOMEN

8

OKTOBER 1961

AV INNHOLDET:

Oslo-planlegging

Regionalplanleggingen

Penge- og kredittpolitikken

Klassikerne i
sosialøkonomien

Høyere skatt på biler

Det snakkes og skrives mye om *regionalplanlegging*. Statistikksejef Mortensen har interessante synspunkter om dette, særlig for Oslos vedkommende, i intervjuet, side 2.

Som en utfylling av intervjuet, bringer vi et portrett av *Morten*, side 4.

Mortensen mener at «modellbyggeriet til Frisch & Co. har visse muligheter på dette felt», dvs. *regionalplanleggingen*. I en artikkel, side 5, legger professor Frisch fram noen av sine tanker om problemet, tanker som sjefdirektør Brofoss slutter seg til i et brev som vi offentliggjør side 6.

Norsk penge- og kredittpolitikk blir behandlet av Knut Andreassen, side 8. Artikkelen er formet som en anmeldelse av Dammans bok (Økonomi nr. 41.)

Klassikerne i sosialøkonomien er emnet for en oversiktsartikkel av Kåre Amundsen, side 13. Artikkelen minner oss om at verden tross alt ikke begynte med Keynes. Hvis emnet er av interesse, tar vi gjerne inn mer dyptgående analyser av klassikernes teorier.

Høyere skatt på bilene er emnet for «uærbødige betraktninger denne gangen (side 15). Så rart det enn kan høres, er ikke «den uærbødige» og månedens intervjuobjekt kjent med at de begge gir uttrykk for samme tanke. Og denne gangen regner vi med å få motinnlegg. Men ikke i form av brev til redaktøren, han kan ikke omvendes likevel!

Ellers bringer vi studentspalte, sositetsnytt og foreningsnytt på de siste sidene, og denne gangen har vi til og med trykket på omslaget!

Medarbeidere i dette nr.

Ragnar Frisch, dr. philos., professor ved Oslo Universitet.

Knut Andreassen (c. o. 1951) fullmektig i Norges Bank.

Erik W. Østberg (c. o. 1945) Oslo kommunes statistiske kontor.

Kåre Amundsen (c. o. 1956) forskningsstipendiat ved Oslo Universitet.

I forrige nummer ønsket den nye redaksjonen leserne velkommen og uttrykte håp om at det fortsatt skal være mulig å gjøre Sosialøkonomen til et lesverdig blad.

Det første nummer under den nye redaksjon fikk en noe blandet mottakelse. Vi skal la de rosende bemerkninger ligge. Noe av den negative kritikken tyder imidlertid på at det hersker endel misforståelser vedrørende det redaksjonelle ansvar for bladet.

Som kjent er redaksjonen bygget opp med en redaktør, en redaksjonssekretær, en studentredaktør og et redaksjonsutvalg. Redaktør og redaksjonssekretær ansettes av Hovedstyret, studentredaktøren ansettes av redaktøren. Alle disse verv er lønnet. Redaksjonsutvalget oppnevnes av Hovedstyret. Medlemmene har ingen godtgjørelse.

Redaktøren er ene-ansvarlig for bladets innhold. Han står bare ansvarlig overfor Hovedstyret, og kan sies opp med 3 måneders varsel eller suspenderes med øyeblikkelig virkning. Alle redaksjonelle «vi» i bladet står følgelig for «jeg, redaktøren».

Redaksjonsutvalget har en rent rådgivende funksjon. Deres fremste oppgave er å komme med idéer til stoff, forslag til mulige artikkelforfattere eller intervju-objekter etc. Redaktøren kan følge rådene, noe han selvsagt vanligvis vil gjøre så langt de er gjennomførlige. Han kan også la være å følge rådene. Redaksjonsutvalget kan derfor aldri trekkes til ansvar for bladets innhold. Redaktøren kan selvsagt selv få idéer til stoff, og søke å gjennomføre disse uten redaksjonsutvalgets godkjenning.

Redaksjonssekretæren er ansvarlig for bladets regnskap og kontakten med trykkeriet, ekspedisjons- og abonnementstjenesten etc. Det er naturlig med et nært samarbeid mellom redaksjonssekretær og redaktør, både om stoff og lay-out, men på disse områder har ikke redaksjonssekretæren noe ansvar.

Studentredaktøren leverer stoff til studentspalta, og bør forøvrig selvsagt tas med på råd i redaksjonen i størst mulig utstrekning.

Det er reist den kritikk mot forrige nummer, at det var for «tynt» og inneholdt lite stoff av faglig interesse. Redaksjonen kan bare si seg enig i kritikken.

Redaksjonen kom i arbeid medio august, og da forelå ingenting av stoff. Manuskripter måtte være inne senest 7. september. Vi kan avgjort forstå at alle de som ble spurt om å skrive et eller annet på så kort varsel, unnslo seg — på et hederlig unntak nær. Det måtte da treffes et valg mellom et av følgende tre alternativ: Ikke gi ut noe septembernummer, gi ut et 4–6 siders nummer, eller også måtte redaktøren sette seg til skrivemaskinen. Ingen av alternativene er ønskelige, det dreier seg om et valg mellom tre onder. Godt mulig vi valgte galt.

Og hermed være oktobernummeret overlatt til lesernes dom. Medarbeiderlisten er i hvert fall betydelig lenger enn forrige gang.

SOSIALØKONOMEN

TIDLIGERE STIMULATOR

Utgitt av Sosialøkonomisk Samfunn

Redaktor: ASBJØRN BORG

Redaksjonssekretær: ARNE FAYE

Studentredaktor: LARS ARESVIK

Nr. 8 - 15. årgang - Oktober 1961

DAG

Hammar skjöld

Ved Dag Hammarskjölds død kan det være på sin plass å minnes at han egentlig var økonom, selv om han nok vil forbli mest kjent som internasjonal tjenestemann og mekler i internasjonale konflikter.

Hammar skjöld er født i 1905, ble fil. kand. i 1925, og fil.lic. i 1928, altså i en alder av ca. 23 år. Denne siste eksamen ligger høyere enn en vanlig norsk embetseksamen, og gir muligheter for friere valg av fagkrets. Hammar skjölds viktigste fag var fremmede språk og sosialøkonomi. I 1930 ble han jur. kand., og fikk samme år som oppdrag å gi utredning om arbeidsløshetsproblemet. Dette holdt han på med til 1934. Med bakgrunn i dette arbeidet laget han sin doktoravhandling: «Konjunkturspridningen. En teoretisk och historisk undersökning», og vi finner også fra samme tidsrom tre tidsskrift-artikler om nær beslektede emner.

I 1933 ble Hammar skjöld dosent ved Stockholms Högskola, var en tur innom Riksbanken, for så å havne som statssekretær i finansdepartementet i

1936. Her ble han til 1945. Deretter gikk han over i utenriksdepartementet, der han først var finanssekspert, og senere steg i gradene inntil han i 1951 ble konsultativ statsråd med europeisk samarbeide som spesialfelt. I 1953 ble han så generalsekretær i F. N.

Det foreligger også fra tiden etter 1934 en rekke artikler av Hammar skjöld, vesentlig om svensk penge- og finanspolitikk. Bare en artikkel er av rent teoretisk art — denne er fra 1946 og behandler virkninger av en kredittfinansiert økning av det offentlige utgifter under en annen forutsetning om likviditetspreferansefunksjonen enn den vanlige Keynes'ske.

Mer som kuriosum kan nevnes at Hammar skjöld også har levert bidrag til Stimulator og at han har mottatt ikke så få av Instituttets memoranda, så sent som i 1949 skrev han og bekreftet sin interesse for dem.

Med Dag Hammar skjöld har FN mistet sin fremste tjenestemann, og Sverige en av sine store sønner.

Statistikkssjef Sigurd Mortensen ble født i Sandar for nokså nøyaktig 54 år siden. Han har artium og handelsgym. og ble cand. oecon. i 1932. Etter eksamen arbeidet han på Sosialøkonomisk Institutt under professorene Wederwang og Frisch. I slutten av 1930-årene ble Mortensen ansatt i Oslo kommune. Han arbeidet ved Folkeregisteret og det statistiske kontor (den gang en administrasjon) ved krigsutbruddet og kom i krigsårene over i rasjoneringsarbeidet. En omfattende illegal virksomhet var da for lengst blitt viktigere enn det legale yrke. Tyskerne tok hånd om ham i 1942. Han kom først til Møllergt. 19, så til Grini, deretter til forskjellige leire i Tyskland. Våren 1945 ble Mortensen, i ytterst skrøpelig tilstand, brakt til Sverige. I 1946 var han likevel i full gang som leder for statistisk kontor. Han ble statistikkssjef da Statistisk kontor ble skilt ut som egen etat ved en administrativ omlegging i 1948. Mortensen driver en flittig foredrags-, kåsør- og artikkelvirksomhet og er et takknemlig og derfor hyppig brukt intervjuobjekt i dagspressen og til dels også i kringkastingen. Statistikkssjef Mortensen var det første av de mer kjente medlemmer av Arbeiderpartiet som ble ekskludert i 1960.

Vi vil i en epilog forsøke å utdype portrettet av Sigurd Mortensen.

Statistikkssjef Mortensen om regionalplanlegging i sin alminnelighet og Oslo-planlegging i særdeleshed

Som erklært tilhenger av planlegging i sin alminnelighet, stiller vel De, statistikkssjef Mortensen, også visse forventninger til den interkommunale planlegging, den såkalte regionplanlegging?

— Det er klart nok at Oslo ikke bør betraktes som en isolert «region». Derfor er det arbeid som er kommet igang gjennom «Regionplankomiteén for Oslo-området» et gledelig tegn.

— Hvor stort er egentlig det området som denne regionplankomiteén arbeider med?

— Så vidt jeg vet, omfatter regionplanområdet nå ca. 25 kommuner inklusive Oslo, et område med en befolkning på rundt 600 000.

— Hvilke saker ligger best til rette for et regionalt samarbeid?

— Arbeidet må i første rekke gå ut på en koordinering av utbyggingen av vei-, vann- og kloakksy-

stemet. Men dernest må en ta sikte på et regionalt samarbeid når det gjelder utdanningsanstalter, sykehussektoren, sikring av friluftsområder og gjerne også elektrisitetsutbyggingen. Hvorfor skal for eksempel høyere skoler og yrkesskoler av ulike slag bygges spesielt for den enkelte kommune og hvorfor skal en sentral yrkesskole nødvendigvis plasseres i Oslo?

— Kan det gi en bedre oversikt å la for eksempel Sosialøkonomisk Institutt ta seg av behovsanalyser for et regionplanområde?

— Jeg tror absolutt modellbyggeriet til Frisch & Co. har visse muligheter på dette feltet.

— Men kommer vi ikke lett i konflikt med det kommunale selvstyre?

— Jeg kan ikke forstå det. Men blir det for mange juridiske vanskeligheter får heller staten ta seg av regionplanleggingen, slik det skjer de fleste ste-

der i landet gjennom Arbeidsdirektoratets område-planleggingskontorer.

— La oss likevel gå over til de spesifikke Oslo-problemer. Det er neppe noen takknemlig oppgave å skulle løse trafikkkproblemene i Oslo?

— En rivnings- og flyttingsprosess av så store dimensjoner at det ville gi høve til både å rette ut en rekke gater og å øke bredden til det to- eller tredobbelte må ansees som en ønskedrøm som ikke kan realiseres. Det er derfor en håpløs oppgave for de folkevalgte og administrasjonen å finne fram til en fullgod løsning av trafikkkproblemene i Oslo. Størsteparten av de mest trafikerte områder er bygget i en tid da hestekjøretoyer, drakjerrer og fotgjengere dominerte bildet. Det er forresten ikke mer enn 25—30 år siden at trikkeavstandene Frogner—Kampen eller Majorstuen—Vålerengen ble ansett som noe svært tidskrevende og ubehagelig — den gang da man betalte for — og virkelig fikk — sitteplass på trikken.

— Det er så. Men den gangen var Oslo mer oversiktlig?

— Oslo hadde da en totalflate på 17 km², omkranset av en del relativt tettbygde Akerstrøk like opp til bygrensen. I 1939 hadde vi i Oslo pluss nærliggende Akerbebyggelse om lag 320 000 mennesker på en flate på vel 20 km², herav ca. 275 000 i Oslo og ca. 45 000 i Aker.

— Hvordan er det så i dag?

— I dag bor mer enn halvparten av de 480 000 Oslo-menneskene i Aker-området og hovedparten av de nybygde boligene er plassert utenfor den tidligere nevnte 20 km²-flaten.

— Forsømte vi sjansen i 1948 til tiltak som kunne gjort forholdene i vårt nåværende Oslo bedre?

— Jeg mener det. Rundt det tidligere Oslo fra Bygdøy over Skøyen, Ullern, Smestad, Ullevål, Sogn, Tåsen, Grefsen, Simensbråten, Nordstrandshøgda gikk — og går til dels ennå — et meget bredt grønt belte med for det meste en- og tomannsboliger, ofte med store hagearealer. Det skulle ha vært mulig den gangen, aller helst mens man *forberedte* sammenslåingen Oslo/Aker, å ha sørget for en lovgiving som hadde muliggjort en utstrakt høyblokkbebyggelse i dette grønne beltet, f. eks. absolutt forkjøpsrett for kommunen til offentlig takst, fjernet villaklausulene m. v.!

— Men er ikke dette grønne beltet noe som gjør det mer levelig og nesten litt vakkert her i byen?

— Jeg kunne godt tenke meg at en høyblokkbebyggelse fra Volvat helt opp til Holmenkollen — spesielt trist synes jeg det er med den dårlige tomteutnytingen langs Slemdalsveien mellom Apalveien og Slemdal stasjon — faktisk ville ha blitt et vakkert, for ikke å snakke om praktisk, innslag i det nye by-

bildet. Det samme gjelder for de øvrige områder i det grønne beltet.

— Kunne man ikke heller sanere noe av den gamle, mindreverdige bebyggelsen i det tidligere Oslo og sette opp tidsmessige høyblokker der?

— Det kunne man og det vil sikkert skje på lengre sikt, men det blir både dyrere og mer tidskrevende.

— La oss være enige om at Oslobefolkningen bor svært spredt nå. Men hva med arbeidsstedene?

— Vi ikke bare beholder, men øker stadig antallet av arbeidsplasser for selvstendig næringsdrivende og lønsmottakere i et område som strekker seg fra havneområdet Sørenga—Hjortnes noen hundre meter oppover i byen. Derfor blir det et grotesk kommunikasjonspress i rushtidene.

— Hvordan skal vi rette på dette?

— Det måtte la seg gjøre, med en 5-dagers uke som grunnlag å få til en avtale på bransjebasis om at en fridag pr. uke det ene året for en bransje var mandag, neste år tirsdag osv. Noe av trafikktoppen vil også kunne reduseres ved at arbeidstiden starter kl. 7.00, 7.30 osv. fram til kl. 11.00 med tilsvarende slutt-tid kl. 14.00, 14.30 osv. de fem første virkedager i uken. Gifte kvinner burde prinsipielt ha arbeidstid fra kl. 10.00 til kl. 14.00. Ellers tror jeg at mange virksomheter ville være tjent med et formiddagsskift og et ettermiddags-/kveldsskift. En detalj i farten: Hvorfor i all verden skal samtlige 14 Vinmonopolutsalg i Oslo ligge i det tidligere byområdet?

— Det er ikke uten videre opplagt at disse forslagene er populære. Det må vel finnes andre, radikale og garantert upopulære, midler mot rushtidsflaskehalsene?

— Det er meningsløst med alle de privatbilene som om morgenen bringer gjennomsnittlig 1.7 personer pr. bil til byen og som *står stille i sentrale strøk* om lag 7 timer pr. dag. Slå en «rød ring» et stykke utenfor det tidligere Oslo, stopp privatbilene der og send folkene til bykjernen med hurtiggående 2-etasjes busser med et ruteopplegg der det er langt mellom stoppestedene.

— Nå ja, men blir det ikke et stort apparat å ordne med dispensasjoner for invalide, skadede, leger og andre som har et legitimt krav på å ha bilen nær arbeidsstedet?

— Det er mulig, men den slags må en tåle for å oppnå noe vesentlig.

— Hva med parkeringsmulighetene langs den «røde ring»?

— Forslaget forutsetter selvsagt bygging av svære garasjebygg med plass over og under jorden — tett opp til den røde ring.

— Enkelte kan vel få et godt stykke å gå fra bil, buss eller bane?

— Jeg er ikke ukjent med dannelse av nye partier og har allerede lenge gått inn for et «fotgjengerparti». Folk må ta konsekvensen av at det ikke er usunt med en spasertur før arbeidet tar til og etter dagens strev.

— Kan De som talsmann for fotgjengerpartiet peke på tiltak som vil gjøre det mer utholdelig for fotgjengere her i byen?

— Underganger i sterkt trafikerte kryss vil være til fordel for både fotgjengere og bilister. Tunnelgater i sentrale strøk kan hjelpe fotgjengerne og spare verdifull sentrumsbebyggelse. Når skal det forresten bli slutt på togtrafikken mellom Øst- og Vestbanen, spesielt den som foregår i den verste rush-tiden?

— De nevnte muligheten for å spare verdifull bebyggelse. Det vil foregå og foregår stadig sanering i denne byen. Bør en ikke tenke på det også når en planlegger bygging av nye boliger?

— En må komme så langt med boligbyggingen at det frigjøres boliger som kan overtas av saneringsrammede. Det vil også være et ledd i løsningen av trafikkproblemene på lengre sikt, om man til enhver tid hadde ca. 8 prosent ledige boliger i Oslo, fordi en på den måten kan få en bedre tilpasning mellom bosted og arbeidssted.

— Men da har vi vel fått med alle tenkelige bolig- og trafikkreformer?

— Det er ikke heldig at befolkningens aldersfordeling er så forskjellig i de ulike strøk av byen. I Frogner menighet bor det ca. 1350 barn under 8 år og ca. 2850 mennesker over 70 år, mens det på Bøler er 1550 barn under 8 år og 40 mennesker over 70 år. Den eldre boligmasse i sentrale vestkanstrøk kunne frigjøres ved å samle de eldre i pensjonatbygg i samme strøk og få opp en del høybygg til fordel for enslige yrkeskvinner.

— Skattespørsmål spiller en stor rolle for alle partier. Hva med fotgjengerpartiet?

— Det er meningsløst at Oslo-bilistene betaler inn om lag 100 millioner kroner i særavgifter, mens om lag 4 millioner overlates til kommunen.

— Men her stiller De Dem altså på bilistenes side. Det ville være kjærkomment for bilistene å slippe med noe mindre avgifter.

— Det må aldri skje. Tvert i mot, det totalbeløp bilistene avgir må minst opprettholdes, og det bør etableres en *kommunal skatt* pr. registrert motor-kjøretøy (fra kr. 300 til kr. 1000) som et ledd i systemet.

— Dette var forferdelig. Vi kan ikke slutte på denne måten. Kan De ikke si noe pent om Oslo, Oslofolk og Oslo-administrasjonen?

— Oslo er en flott by, Oslo-folk er omgjengelige og har som regel et utstrakt tålåmot, Oslo-administrasjonen er effektiv og er planminded. Og stort sett går det vel oftest bedre enn vi fortjener.

Morten

Morten er fort. Han tenker fort, leser fort, skriver fort og snakker fort. Selv påstår han at han også sover fort, mest effektivt i gjennomtrekk. Hans tale er bare unntaksvis utpenslet og tydelig. Det er forklarlig at han fullt ut tilfredsstillte stortingsrepresentant Rakel Seweriins krav til «innfødt» uttale av hovedstadens navn. For Morten ville det være unatur å si noe annet enn Oschlo. Men Oslogutt er han ikke. Han er — og regner seg som — ekte Vestfolding.

Helt ukjent er Morten for et fåtall av byens innbyggere. Så vanskelig er det å unngå statistikksjefen (en genialt dekkende tittel som han selv har funnet på i et av sine mer pretensiose øyeblikk) i avisene. Svært mange kjenner ham som Morten. Hans egentlige fornavn, Sigurd, er forbeholdt en engere krets av virkelige venner. Tiltaleformen «De» har Morten etter eget utsagn reservert for «advokater og gårdeiere». Det er tvilsomt om årsaken er en ærbødighet for disse yrkesgruppene. En iakttaker vil imidlertid vite at han markerer sin respekt for litt eldre damer — kanskje fortrinnsvis damer med

en fremmed politisk oppfatning, men ikke nødvendigvis advokater eller gårdeiere — ved å være De's med dem. Fremmelige kontorlæringer hilser ham derimot etter et par dager med «Hei Morten».

Morten er et markant ja-menneske. Et direkte «njet» ansikt til ansikt ville være en begivenhet. Likevel finnes det ting han konsekvent avskyr: Kalsjer, paraply, nye dressar og det å banke på dører. Det har i den senere tid vært påstått at han «er bleven konservativ»: Onde tunger sier at Morten er gått til innkjøp av en ubrukt dress. Vi kan ikke tro det. Sannsynligvis er det bare rykter. Ikke en gang ryktevis blir det hevdet at Morten har gjort noe brudd på prinsippet om ikke å banke på dører. Kontorets funksjonærer sitter alltid i trygg forvissning om at sjefen kan være der uten varsel. En annen sak er det at han plutselig en dag ikke finnes. Telefonen kimer, besøkende står i kø. Ingen vet hvor Morten er. Inntil en liten favorittkontordame plutselig rører hemmeligheten: «Jo, Morten jo — han reiste til Tyskland i går kveld. Han blir borte i 2 uker».

(Forts. side 7).

Litt om desisjonsmodeller i regional planlegging

Av professor Ragnar Frisch

Ved byutvidelses- eller mer generelt ved regionalplanleggings-problemer kan det være meget farlig å anvende en matematisk modell hvis den ikke gjøres tilstrekkelig generell til å bringe fram i eksplisitt form de *relevante alternativer* som foreligger.

En spesiell type av fare består i å bygge modellene på *trafikktehtetsobservasjoner* som er gjort i en historisk gitt situasjon.¹⁾

Denne fare er prinsipielt og matematisk sett helt analog en tilsvarende fare som foreligger når det gjelder generell nasjonaløkonomisk planlegging (faren ved vekstmodeller med empirisk bestemte struktureffisienter og liknende modelltyper med empirisk fastlegging av koeffisienter som faktisk påvirkas av desisjonene).

Karakteren av denne fare på regionalplanleggingens område kan illustreres ved et ekstremt simplifisert eksempel. Sett at det er to bygder, hver med et vel drevet jordbruk og et ikke ubetydelig industrisentrum. De to bygder ligger nokså nær hverandre i luftlinje, men er atskilt ved et fjellparti over hvilket det bare fører en nesten uframkommelig kjerrevei. For øvrig er de to bygdene bare forbundet med en vei som er noenlunde farbar for laste- og personbiler, og som fører i en lang bue fra den ene av bygdene til den annen. De to bygdene er teknisk og økonomisk sterkt avhengige av hverandre fordi den ene av dem er hovedleverandør av visse produkter som trenges i den annen (det være seg jordbruks- eller industriprodukter). Derfor er det sterk trafikk på den lange bueveien.

Eksempelet er med hensikt valgt så enkelt at det her — uten noen som helst matematisk modell — er helt åpenbart hva en trenger å gjøre. Det er klart at kjerreveien over fjellet — kanskje med en noe modifisert trase — må bygges ut slik at bygdene kan bli forbundet med en *kort og helt moderne* bilvei.

Nettopp fordi dette eksempelet er så enkelt at vi uten videre ser den *riktige* løsning, kan det brukes til å teste effektiviteten av en matematisk modell.

Sett at vi vil bruke en matematisk modell til å undersøke hvilke av de eksisterende veier innenfor dette område som bør *forbedres*. Det ville åpenbart føre galt av sted om vår «matematiske modell» sim-

pelthen besto i at vi setter opp en liste over de eksisterende veier innenfor området og observerer den faktiske trafikktehtet langs hver av disse veiene og så som første prioritet for veitbedring innenfor området stiller opp *den* av disse veiene som har størst trafikktehtet. En slik modell ville jo nemlig i eksempelet føre til det feilaktige resultat at vi først og fremst bør utbedre den lange bueveien.

Vi må altså i dette eksempelet bruke en mer komplisert modell. De alternativene som vi skal velge mellom må klassifiseres på en annen og mer relevant måte. Vi må begynne med å stille opp en hel rekke *prosjekter*. Listen over prosjekter må gjøres så omfattende som mulig. En må *la fantasien løpe meget fritt*. Noen av idéene består kanskje i å utbedre en av veiene på en meget radikal måte. En annen av idéene kan bestå i å utvide en av de eksisterende veier radikalt og samtidig en annen av dem noe mindre radikalt. Et tredje alternativ kan be i å bygge en helt ny vei osv.

Hvert alternativ må være *utgiftskalkulert* på en grundig og realistisk måte. Først når det er gjort, vil det bli verdig til å inkluderes i listen over de alternativer som vi vil betrakte.

Det at et prosjekt utgiftskalkuleres og inkluderes i listen sier foreløpig ingenting om hvilken *prioritetsrang* som dette prosjekt skal tildeles.

For å karakterisere prioritetsrangen er det helt utilstrekkelig å bygge på faktisk observerte trafikkintensiteter, jamført med utgiftskalkylene. En av grunnene til det er f. eks. at ethvert alternativ som består i å anlegge en helt ny vei, vil få en trafikkintensitet lik 0. Desisjonseffektene må innkalkuleres.²⁾

Hva en må gjøre er å bygge opp en velutformet teori om de *bygdeøkonomiske konsekvenser* («nasjonaløkonomisk i det små») av hvert av alternativene i prosjektlisten og bygge dette sammen med utgiftskalkulasjonen for de forskjellige alternativer og så til slutt på den framkomne modell anvende matematisk programmering. Det er dette som er poenget i bruken av økonomiske desisjonsmodeller på regionalplanlegging.

En slik analyse blir formelt og matematisk svært lik den vi bruker i makroplanet. Jfr. memorandum

¹⁾ En tilsvarende fare består selvfølgelig også om en ikke bruker en matematisk modell, men bare forsøker «å tenke seg om». Her drøfter jeg bare spørsmål som henger sammen med bruken av en matematisk modell.

²⁾ Det skulle f. eks. være interessant å få opplyst i hvilken utstrekning og på hvilken måte selve istandbringen av den utbedrede Drammensvei-innførselen til Oslo har vært tatt med i beregningen av den framtidige trafikkintensitet på denne vei.

fra Sosialøkonomisk Institutt av 13. mai 1961: «A survey of types of economic forecasting and programming and a brief description of the Oslo Channel Model».

I det forannevnte enkle eksempel ville en slik analyse utvilsomt føre til den riktige konklusjon, nemlig at kjerreveien over fjellet bør utbedres — eller eventuelt at en moderne vei med en noe endret trasé bør bygges over fjellet. I en slik modell inngår overhodet ikke *observerte* trafikkintensiteter, men bare trafikkintensiteter som er *beregnet* i forbindelse med hvert alternativ.

Det at vi i dette enkle eksempelet vill komme fram til det åpenbart riktige resultat, styrker troen på at tilstrekkelig omfattende matematiske desisjonsmodeller vil være av meget stor betydning ved regionale planleggingsproblem som involverer så mange forskjellige omstendigheter at det er umulig å holde oversikt over dem bare ved å forsøke å «tenke seg om».

En matematisk desisjonsmodell som eksplisitt skal gi uttrykk for tilstrekkelig mange av de relevante omstendigheter til å bli praktisk brukbar — og ikke tvert imot føre på avveier — vil i de fleste tilfelle bli så omfattende at det er umulig å løse det tilhørende programmeringsproblem uten bruk av en ganske stor elektronisk regnemaskin.

I de fleste praktiske tilfelle blir det ikke bare tale om slike forenklede situasjoner som er illustrert ved eksempelet ovenfor, men situasjoner som vil oppstå hvis det f. eks. blir spørsmål om å søke etablert industri i et noe fjerntliggende område som hittil har vært lite bebodd. Hvilke industrier kan det bli tale om å anbringe der? Råstoff og krafttilgang? Adgang til havner? Beskjeftigelsesproblemet i nærliggende strøk? Typer av boligsentra, shoppingsentra og sosiale innretninger i denne forbindelse? Hvilke hovedtrafikkårer og bitrafikkårer vil være mest påkrevd i denne forbindelse når en skal avveie mot hverandre hensynet til *rask* forbindelse mellom arbeidssted og boligsted og hensynet til *ro* og *støyfrihet* på boligstedet?

Matematiske modeller til å analysere disse problemer vil være av aller største verdi. Den praktiske hovedvanskelighet vil i hvert konkret tilfelle bestå i å utarbeide en mest mulig fullstendig liste over *prosjekter* med de tilhørende utgiftskalkyler og de tilhørende lokaløkonomiske — eller kanskje ennogså nasjonaløkonomiske konsekvenser —.

Når først det er gjort, vil det ikke by på uoverstigelige programmeringstekniske problem å bygge opp den matematiske modell og løse programmeringsproblemet numerisk ved hjelp av en tilstrekkelig stor elektronisk regnemaskin.

*

*

*

**«Sosialøkonomen» har fått tillatelse til å offentliggjøre et brev fra
sjefdirektør Erik Brofoss til professor Ragnar Frisch, hvor
Frisch' synspunkter om regionalplanlegging blir kommentert:**

Kjære Ragnar Frisch.

Jeg takker for brev av 29. juni med det vedlagte memorandum av 28. juni med tittelen «Litt om desisjonsmodeller i regional planlegging».

Jeg synes det er svært prisverdig at du og de andre ved instituttet tar opp til drøftelse de mange problemer som nå melder seg i forbindelse med samlebegrepet «regionalplanlegging». Etter mitt skjønn er det en av de viktigste oppgaver i den økonomiske politikk å få organisert denne regionalplanlegging på en fornuftig måte. Alle ser forhåpentlig nå at trafikkproblemene gjør en slik planlegging nødvendig. Personlig er jeg tilbøyelig til på noe lengre sikt å legge enda større vekt på en fornuftig anvendelse av vårt store fellesgode i dette land, nemlig plassen.

Jeg er sikker på at det ikke er noe gode som framtidens mennesker er villig til å betale så mye for som for plass. All den tale en hører i Oslo bystyre om industrien som flykter eller flytter ut av Oslo og om de tiltak som bør settes i verk for å motvirke denne utflytting, bygger på en helt forkjært problemstilling.

Etter min oppfatning må en tvert imot si at gudskjelov at så mange bedrifter er villig til å flytte

ut. For det som hender nå er at vi fyller Oslodalen med folk, slik at det ikke finnes hverken ekspansjonsmuligheter i framtiden eller muligheter for å møte folks aspirasjoner i framtiden. Jeg er nemlig sikker på at når det store norske publikum har innpasset bilen i sitt budsjett i løpet av 1960-årene, vil ønsket om å få eget hus melde seg med stor styrke i 1970- og 1980-årene. Det er et ønske som vil være underbygget av økonomisk evne, men ønsket kan bare ikke realiseres, ganske enkelt fordi det ikke er tomter nok.

Jeg skal være helt sikker på at ikke på noe annet område vil ettertiden være så hard i sin kritikk som i vår mangel på omtanke ved disponeringen av plassen i dette landet og spesielt her i Oslo-området.

Når jeg skriver dette til deg, er det for å peke på at jeg tror en skal være svært forsiktig med å bruke et enkelt kriterium som trafikk tettheten. Den er nemlig etter min oppfatning den ulykksalige konsekvens av mangelen på planlegging ut fra andre fundamentale synsmåter, som jeg her har forsøkt å antyde.

Når du i notatet taler om utgiftskalkulasjon, vil jeg peke på at en her skal være svært nøye på hvorledes en definerer «utgift». Det er nemlig en veldig

forskjell mellom den privatøkonomiske utgiftsdefinisjon og den nasjonaløkonomiske.

Om en bedrift legger seg utenfor Oslo, vil den driftsøkonomisk sett måtte regne med en rekke økte utgifter sammenliknet med en plassering i Oslo. Den vil få økte utgifter til yrkesopplæring i bedriften, den vil kunne få økte transportutgifter, og hva som kanskje teller mest er at hvis det dreier seg om en bedrift av noen særlig størrelse, vil den måtte være med på i direkte form å bære utgifter til oppbyggingen av det bysamfunn som det på den måten blir behov for.

Legger bedriften seg i Oslo, vil slike utgifter bli bedriften uvedkommende i alminnelighet.

Ser en nasjonaløkonomisk på saken, blir imidlertid vurderingen en helt annen. Det kan ikke være noen som helst tvil om at utgiftene til en arbeidsplass i Oslo blir mye større ved at de grunnlagsinvesteringer som kreves for «community development» blir langt større enn om alternativet er å legge en bedrift eksempelvis i Mo. Det ser en i forbindelse med Jernverket, der en kan plassere boligene så nær Jernverket at den enkelte arbeider kan spasere til og fra arbeidet. Her i Oslo skal en benytte trafikkmidler både over og under jorden, og disse vil koste enormt. Det samme gjelder også de relative utgifter ved framføring av kloakk og vann.

Vel, det var ikke meningen å begynne å utforme noen teori eller egentlig å bidra til opplegget av en sådan, men det er et par strøtanker som jeg har satt på papiret etter en gjennomlesning av notatet. Jeg gjentar imidlertid at det er meget prisverdig at disse spørsmål nå blir tatt opp også av instituttet. For som allerede sagt mener jeg at her er et sentralt område der vi i virkeligheten har forsømt oss kraftig.

Med vennlig hilsen

Erik Brofoss.

Morten (*Forts. fra side 4*).

Morten har atskillig sans for matematikk. Han kan når han vil. Han vil sjelden.

Han er tallmagiker. Han husker praktisk talt et hvert tall han har lest eller hørt, også tall han bare har hørt halveis. På grunnlag av det tallarsenalet han sitter inne med — pluss en ufattelig intuisjon — har han gitt de mest forbløffende prognoser. Han ville ha grunn til å slikke seg tilfreds om munnen om noen ga seg til å verifisere hans spådommer om prisutviklingen i etterkrigstiden. Tilsynelatende vesentlig bedre underbygde prognoser ville falle sørgelig i gjennom i sammenligning. Finansrådmannen vet, eller burde i alle fall vite, at når Morten «anslår» den antatte inntekt i Oslo kommende år til 4 206 millioner kroner, så må det enten være skattesnyternes eller ligningsmyndighetenes feil om tallet blir mindre enn 4 200 eller mer enn 4 210. Hvorfor i all verden skal man så mobilisere et stort og forvirrende matematisk apparat?

Morten er heller ikke ukjent med vitenskapelig tenkning i sin alminnelighet. Men han foretrekker å

ha forutsetningene i baklomma. Han vil noe så inntest at formen «Vi må få til...» faller ham langt naturligere enn «Om vi forutsetter...». Han deler ikke andre sosialøkonomers redsel for å røpe det faktum at konklusjonen er satt opp før premissene.

Morten virkeliggjør ønskedrømmen om at «hver dag er en ny skinnende mulighet». Han er *alltid* oppglødd for noe og han har en forunderlig evne til å holde tanken fast ved dagens sak. Han levnes ikke mye ro til konsentrasjon. Morten har minst ett svar på alle spørsmål. Og han kan begrunne sitt standpunkt. Om nødvendig med innbyrdes motstridende argumenter. Svarvilligheten har ført til at telefonen kimer med korte mellomrom og besøkende — tallkunder, «arbeidsløse yrkesrevolusjonære», lyrikere, skuespillere, malere og simpelthen potensielle debitorer — kommer i jevn strøm til det heller prunkløse kontoret. Morten klipper merkesaktråden fort og usentimentalt over og tar den like raskt opp igjen. Tilfeldig besøkende blir gjort delaktige så snart de slipper sine egne kjepphester. Morten ser suverent bort fra om mediet har interesse for saken. Han registrerer i farten overhodet ikke hvem han snakker til. *Saken* må frem.

Etter den grundige behandlingen gjennom flere år i Hitlers Tyskland, har Mortens helse vært noe varierende. Han er ingen tilhenger av sykehusopphold eller lange, «avspennende» ferier. Bare *en* medisiner virker usvikelig sikkert. En offentlig utskjelling vil være den reneste balsam, om han på forhånd er aldri så sterkt helsemessig redusert. Vi vet ikke om han spiller bevisst på denne medisinen. Sikker er det at han ikke lar det gå lenge mellom hver gang han legger opp til en smule temperamentsutfoldelse fra den ærede motpart. Statistikk-sjef Mortensen er gjennom årene flere ganger blitt karakterisert på en mindre smigrende måte. Det ville ligge nær å tro at han ble uvenner med folk som omtalte ham slik offentlig. I virkeligheten er det stikk motsatt. Morten får en særlig omsorg for den slags mennesker. Han nærmest ber om å få rekke dem en hjelpende hånd. Det ville ikke være riktig å si at «fornærmelser avler perler» i hans hjerte. Perler passer likesom så dårlig på Morten. Antakelig kommer en nærmere sannheten når en sier at for Morten virker uforskammetheter som den reneste champagne.

Morten vil sverge på at han er en uforsonlig materialist. Barneblikket i skogtjernøynene røper ham allerede i det øyeblikk han avlegger eden: Han er en tynnhudet romantiker. Hans drøm kan være å sitte en tidlig morgen i en sjeke på Sørlandet og se solen stige opp og gi liv til en ny skinnende dag. Slik er drømmen. Den stopper der. For hans tragiske dilemma er dette: Den nye dagens mange saker holder ham fast i et jerngrep og gir ham aldri ro til å løse drømmesjektas fortøyninger.

«Sigurd Mortensen er et av de underligste, hederligste og modigste mennesker i vårt moderne storbysamfunn», leste vi i VG før valget. Det var nå svært mye da. En samlende karakteristikk kan bli kort. Den er like fullt uimotsigelig: Morten er makeløs.

E. W. Ø.

Norsk selektiv penge- og kredittpolitikk i 1950-årene

Av cand. oecon. Knut Andreassen

Axel Damman: «Norsk selektiv penge- og kredittpolitikk i 1950-årene. Næringsøkonomisk Forskningsinstituttets skriftserie Økonomi nr. 41.

I de første etterkrigsår ble pengepolitiske virkemidler relativt lite brukt i de fleste land. Stor likviditet i forhold til de tilgjengelige reelle ressurser, varemangel og svære gjenreisningsoppgaver gjorde slike virkemidler både uhensiktsmessige og utilstrekkelige til å løse de oppgaver en sto overfor. Frykten for en kommende depresjon spilte også inn. Dertil kom at det under krigen utviklede regulerings- og rasjoneringsapparat fremdeles var intakt. I denne periode ble den økonomiske politikk vesentlig basert på finanspolitiske virkemidler supplert med direkte reguleringer. Men etter hvert som varelagrene ble fylt, gjenreisningsoppgavene gjennomført og økt produksjon og stigende priser reduserte overskuddslikviditeten, ble de direkte reguleringsordninger avviklet. Samtidig fikk pengepolitiske virkemidler økt betydning.

En talte om pengepolitikkenes renessanse. Det var denne pengepolitikkenes renessanse som på mange måter kom til å prege den økonomiske politikk i de vestlige landene i 1950-årene.

Men den pengepolitikk en tok i bruk i 1950-årene, var på flere måter forskjellig fra den en hadde anvendt før den annen verdenskrig. Mens pengepolitikken før 1940, iallfall i Europa, var preget av diskontoen som det viktigste virkemiddel, ble en rekke nye virkemidler tatt i bruk i 1950-årene samtidig som diskontoen kom til å spille en mer underordnet rolle.

Siktepunktet var også et noe annet enn før krigen. Mens pengepolitikken før den annen verdenskrig vesentlig hadde tatt sikte på å påvirke det totale utlånsvolum, ble kanaliseringen av kredittvolumet et viktig ledd i etterkrigstidens pengepolitikk. Det er det siste som gjør det berettiget å tale om selektiv pengepolitikk i etterkrigstiden.

Også i Norge fikk pengepolitikken sin «rennesanse» i 1950-årene og også her ble pengepolitikken sterkt preget av selektivitet. Ved Næringsøkonomisk Forskningsinstitutt har konsulent Axel Damman foretatt en utredning om denne politikk. Utredningen er utgitt i Forskningsinstituttets skrifter Økonomi nr. 41. I denne artikkel søkes gitt hovedpunktene i utredningen og en kritisk vurdering av enkelte av de synspunkter forfatteren hevder.

I innledningen heter det at «utredningen omhandler i det vesentlige den «sektorisering» av kredittvesenet i Norge som har skutt fart i 1950-årene, og

konsekvensene av den. Et hovedformål har vært å studere virkningene av en slik oppsplitting av kredittvesenet på produksjonen, pris- og renteutviklingen, de internasjonale forbindelser og på den konstitusjonelle oversikt og kontroll.»

Utredningen er delt i to deler. Første del har tittelen «Selektiv kredittpolitikk i teori og praksis». I denne del beskrives hovedtrekkene i den pengepolitikk som har vært ført i 1950-årene. I annen del som har tittelen «Virkninger av diskrimineringen», søker forfatteren å vurdere resultatene av denne pengepolitikk. Han analyserer her muligheten for å kombinere en selektiv kredittpolitikk med stabile priser og søker å vurdere virkningene av pengepolitikken på produksjonsveksten og de internasjonale forbindelser. I det følgende vil de enkelte kapitler bli nærmere gjennomgått.

1. 1950-årenes selektive kredittpolitikk

Forfatteren søker i første kapittel å skissere opp de viktigste trekk i den pengepolitikk som har vært ført i 1950-årene. En hovedtanke er at oppgivelsen av mengdereguleringene i første halvdel av 1950-årene lite endret målsettingen i den indre økonomiske politikk. Hovedmålene i denne politikk var fortsatt høy sysselsetting, økonomisk vekst og en sosialt og næringspolitisk begrunnet formues- og inntekstutjevning. Det nye var at en nå søkte å gjøre kredittpolitikken til et mer effektivt virkemiddel i denne politikk. Regjeringen tok i bruk direkte kontrollmidler på det penge- og kredittpolitiske området. Samtidig fortsatte den å yte støtte i form av billige lån gjennom statsbankene.

Forfatteren peker på at det ikke er noe prinsipielt nytt i at staten søker å regulere kredittmarkedet med sikte på «å lede kapital til områder som ellers ikke ville få stort av den.» «Men i siste halvdel av 1950-årene la myndighetene an på å perfeksjonere denne intervensjonismen i kapitalmarkedet.»

Men, hevder han, det ble vanskelig «samtidig med diskrimineringen å føre en penge- og kredittpolitikk som var stram nok.» For å holde tilbake en del av etterspørselspresset valgte myndighetene å stramme til finanspolitikken i stedet for pengepolitikken. Forfatteren finner at dette valg var logisk «ut fra den langsiktige målsettingen som regjeringen bekjenner seg til, nemlig at det privatkapitalistiske system i Norge gradvis skal avløses av et sosialistisk.»

Forfatteren nevner derimot ikke at en viktig motivering for denne politikk har vært å øke sparingen. Teorien har vært at skal en kunne opprettholde en høy sparing uten inflasjon i et moderne samfunn, er det nødvendig at staten gjennom beskatningen reduserer det private konsum mer enn det som er påkrevet for å finansiere statens eget konsum, overføringer og investeringer. Beskatningen blir her nyttet som et virkemiddel til å øke sparingen. I den grad denne offentlige sparing reduserer statens lånebehov eller muliggjør utlån fra staten til den private sektor, vil den virke til å lette presset på kredittmarkedet og muliggjøre en mer ekspansiv penge- og kredittpolitikk uten inflasjon. En slik politikk var et viktig ledd i den tilråding professor Samuelson avga for president Kennedy før denne tiltrådte som president.

II. Den stramme finanspolitikk

I kapitel II gjennomgås finanspolitikken i 1950-årene. Det gis ved eksempler en ganske detaljert fremstilling av hvorledes hovedtallene i statsregnskapet fremkommer. Det pekes bl. a. på at i etterkrigstiden har det siden 1947—48 vært overskudd på driftsregnskapet. I de fleste år har dette overskudd vært tilstrekkelig til å dekke avdragene på statsgjelden pluss en del av statens kapitalinvesteringer og i enkelte år også en del av statens lån til statsbankene. Ser en regnskapsårene fra og med 1950—51 til og med 1958—59 under ett, viser statsregnskapet i denne periode omtrent balanse når lån til statsbankene ikke tas med. På dette grunnlag hevder forfatteren at statens opplåning i denne periode skyldes statens lån til statsbankene. Avdragene på statsgjeld i 1950-årene har vært så store at de har nedbetalt hele den innenlandske statsgjeld vi hadde i 1950. Forfatteren konkluderer: «Hvis statsbankene (etter 1950) hadde fortsatt å ordne sine lån i markedet selv uten statens mellomkomst, ville vi i dag vært fri for innenlandsk statsgjeld, andre forhold forutsatt uforandret. Og det til tross for at staten i disse år har investert ganske kraftig i sine forreningsmessige bedrifter. Så stort har beskatningsoverskuddet vært. Det er dette som gir oss grunn til å tale om en stram finanspolitikk.»

III. Forskyvning fra privat til offentlig sparing

I kapitel III gis en oversikt over utviklingen i de forskjellige finansinstitusjoners utlån, forvaltningskapital og likviditet. Det pekes bl. a. på at statsbankenes utlånsøkning i perioden 1950—59 har vært 231 prosent, mens forretningsbankenes og sparebankenes utlånsøkning var 79 prosent. Dette er vel ikke så underlig når en tenker på at statsbankene har overtatt finansieringen av en stor del av de områder som tidligere ble tilgodesett ved de private bankers utlånsvirksomhet. En kan ikke vente at de private bankers utlån skal ekspandere like sterkt som før etterat statsbanker er opprettet.

Når det gjelder likviditetsutviklingen sank forretningsbankenes beholdninger av primære likvider

(kassebeholdning, innskudd i Norges Bank og innestående på postgiro) fra 12,7 prosent av forvaltningskapitalen i 1950 til 9,6 prosent i 1959. Tar en med i likviditetsreserven også innskudd i norske og utenlandske banker statskasseveksler, økte likviditetsreserven fra 22,7 prosent og forvaltningskapitalen i 1950 til 25,8 prosent i 1959. Dette får Damman til å konkludere at forretningsbankenes utlånsøkning i perioden 1950—59 ikke har gått ut over deres likviditet. Personlig tror jeg dette er en feilaktig slutning. For det første må det reises tvil om innskudd i norske banker og bruttoinnskuddene i utelandske banker kan regnes som likviditetsreserve for banksystemet som helhet. Under et likviditetspress kan ikke banksystemet som helhet forbedre sin likviditet ved å trekke på disse innskudd. Økningen i interbankinnskuddene i perioden 1950—59 må heller ses som et forsøk fra bankenes side på å utnytte de disponible likvide reserver mest mulig effektivt. De er et uttrykk for at likviditeten i banksystemet er blitt betydelig strammet i denne periode. Et annet uttrykk for nedgangen i forretningsbankenes likviditet er reduksjon i deres beholdninger av statsobligasjoner og andre ihendehaverobligasjoner. I de fleste land er obligasjonsporteføljen bankenes sekundære likviditetsreserve. Under et likviditetspress selger de ut av sin obligasjonsbeholdning for å styrke sin likviditet. I Norge har forretningsbankene jevnt redusert sin obligasjonsportefølje gjennom hele perioden 1950—59. I 1950 utgjorde obligasjonsbeholdningene således 17,1 prosent av forretningsbankenes forvaltningskapital, mens beholdningen i 1959 var kommet ned i 7,3 prosent. Siden er de sunket videre til 6 prosent av forvaltningskapitalen pr. 30/6 1961. Sammenliknet med banker i andre land er dette et lavmål. Pr. 28/6 1961 satt således amerikanske forretningsbanker med hele 24,5 prosent av sin forvaltningskapital i statsobligasjoner og statskasseveksler, mens 8,8 prosent av forvaltningskapitalen var plassert i andre verdipapirer. I Storbritannia hadde clearingbankene pr. 17. mai 1961 27,4 prosent av sine samlede innskudd plassert i «securities» og statskasseveksler. Et uttrykk for den lave likviditet i norske banker er også at utlånene i sommer har oversteget innskuddene. Det ville være utenkelig at noe slikt kunne skje i amerikanske banker. Når utlånene overstiger 60 prosent av innskuddene, blir dette i amerikanske banker tatt som et tegn på at utlånene ut fra et sikkerhetsmessig og likviditetsmessig synspunkt er for store.

IV. Likviditet og likviditetsregulering

Fra de enkelte finansinstitusjoner går Damman over til å drøfte likviditetsreguleringen generelt. Han tar sitt utgangspunkt i Ot.prp. nr. 55/1953 (Ot.prp. angående lov om regulering av rente og provisjon), «fordi den prøver å legge et teoretisk grunnlag for likviditetsreguleringen». Hovedtæsen i denne proposisjon, hevder han, er at det er mulig å oppheve sammenhengen mellom rente og likviditet. Grunnen til at man ønsket en slik atskillelse

var, sier han, at renten burde være lav, særlig av hensyn til de sosiale og langsiktige investeringer. På den annen side ønsket en å stramme inn likviditeten for å hindre en for sterk utlånsøkning fra bankene ut fra det resonnement at det først og fremst er likviditeten som er av betydning for bankenes utlån, mens renten betyr mindre.

I det følgende analyserer så Damman likviditetsutviklingen og utviklingen av bankutlånen i årene 1956—59. Staten inndro gjennom sine disposisjoner over 1300 mill. kr. i denne periode. Men denne inndragning ble motvirket gjennom Norges Banks nettokjøp av valuta fra bankene og publikum på vel 1700 mill. kr. Det er den store private opplåning i utlandet utover det som var nødvendig til dekning av underskuddet på betalingsbalansen, som her slår ut. Til sammen tilførte staten og Norges Bank bankene og publikum i alt ca. 350 mill. kr. i årene 1956—59. Denne likviditetstilførsel har vesentlig tatt form av økt seddelhold hos publikum. Forretningsbankenes sterkt likvide beholdninger (kasse, innskudd i Norges Bank og på postgiro og statskasseveksler) endret seg ubetydelig i perioden.

Men hvorledes har så denne likviditetsreguleringspolitikk fra myndighetenes side virket på bankenes utlån? Damman peker på at norske banker ikke opererer med faste likviditetsnormer: «Tvert imot er variasjonene så store at man må kunne trekke den slutning at likviditeten ofte blir behandlet som en residualpost, som får bli så stor den vil.» Erfaringene fra siste halvdel av 1950-årene synes å tyde på at Damman i betydelig grad har rett. Til tross for en nærmest uendret likviditet fra 31. 12. 1955 til 31. 12. 1960, økte forretningsbankenes utlån med ca. 1400 mill. kr., og i første halvdel av 1961 økte utlånene meget sterkt til tross for at de likvide beholdninger gikk ned. Damman konkluderer at analysen av likviditetssvingningene kunne tyde på at likviditetsreguleringene i 1950-årene ikke har nådd fram til noen høy effektivitet. «Likviditetspreferansen er tydeligvis et så elastisk begrep i norsk bankvesen at det er vanskelig å operere på dette felt med sikre forventninger om virkningene». Erfaringene fra 1950-årene tyder på at konklusjonen er riktig. Norske banker opererer ikke, som f. eks. engelske, med faste likviditetsprosjenter. Dette vanskeliggjør i høy grad mulighetene for å føre pengepolitikk ved markedsoperasjoner og andre former for likviditetsregulering her i landet. Dette er også en av årsakene til de vanskeligheter vi i dag har på det penge- og kredittpolitiske område. En har bygd pengepolitikken i de senere år på den forutsetning at likviditeten i banksystemet ikke var større enn at den kun ga muligheter for en beskjedne utlånsøkning. Men denne forutsetning har ikke holdt. Likviditetsnivået i norske banker er imidlertid i dag for lavt. En videre reduksjon av likviditeten vil kunne svekke bankenes tillit og kredittverdighet i utlandet. En oppgave i den nærmeste tid framover må derfor bli å styrke de norske bankers likviditet uten at dette får følger for deres utlån. Men skal dette kunne gjøres, må bankene enten ved avtaler eller ved lov bli tilpliktet å holde faste likviditetsrelasjoner slik som f. eks. de engelske og amerikanske banker

gjør. Alternativet at myndighetene for å unngå en slik kreditt ekspansjon som i første halvår i år, skal presse bankenes likviditet ytterligere ned, vil være til skade både for banksystemet og hele vårt kredittvesen.

V. Direkte utlans- og renteregulering. Renteutviklingen

I kapitel V kommer så Damman inn på hvorledes likviditetsendringene har virket på renten. Men først beskriver han de kontrollmidler myndighetene har tatt i bruk for å holde renten nede. Det blir ikke plass her til å gå nærmere inn på hans omtale av de enkelte kontrolltiltak, men fremstillingen er her ofte svært ensidig. Han sier bl. a. om kontrollen med utleggelse av partialobligasjonslån at ved den er «konkurransen om den innenlandske lånekapital blitt redusert, og det har vært lettere for staten å oppnå avtaler med bankene og forsikringsselskapene om plassering i statsobligasjoner.» Derimot nevner han intet om at en slik kontrollordning er nærmest et nødvendig virkemiddel hvis en skal kunne opprettholde ordnede forhold på et så lite kapitalmarked som det norske. En ser da også at land som England, Frankrike, Nederland og Australia i perioder av etterkrigstiden har praktisert slike reguleringer overfor innlendinger, og når det gjelder utlendingers låneopptak, praktiserer nesten alle land unntatt De forente stater en eller annen form for kontroll. Et annet moment er at mens myndighetene har betydelig kontroll over kredittskapningen i banksystemet, har de nærmest ingen kontroll av den kredittskapning som skjer via obligasjonsmarkedet. Kredittforeningene låner ut nesten 100 prosent av sine innlån. Bare ubetydelige beløp blir holdt som likviditetsreserve. Det skjer således ingen «uttørring» av en kreditt ekspansjon gjennom økt kassehold i kredittinstitusjonene, slik som når utlånene skjer gjennom banksystemet. I Danmark opplevde en derfor den situasjon i 1959—60 at en hadde bankenes utlån under kontroll, men likevel fortsatte kreditt ekspansjonen ved at kredittforeningenes utlån ikke ble begrenset.

Når det gjelder de avtaler og retningslinjer som er kommet i stand gjennom Samarbeidsnemnda, sitterer Damman rundskriv til bankene av 31. mai 1951; der det heter:

«Bankene må i sin kredittgivning la samfunnsøkonomiske og ikke rent privatøkonomiske synsmåter være avgjørende for sine disposisjoner. Hovedvekten må legges på det formål som midlene skal brukes til». «Her», sier han, «gikk Samarbeidsnemnda inn for et brudd med lønnsomhetsprinsippet og en overgang til «prioriteringsprinsippet», den offentlige dirigerte långivning. Dette var utgangspunktet for 1950-årenes selektive kredittpolitikk. Privat sparekapital skulle ikke lenger i første rekke forvaltes med sparerens interesse for øye, men med hele samfunnets, slik myndighetene vurderte denne».

Jeg er ikke riktig klar over hva Damman mener med «lønnsomhetsprinsippet», men trolig er det noe slikt som at bankene i sine disposisjoner utelukkende skal ta hensyn til fortjenestemotivet. Jeg hadde trodd at dette var et prinsipp som norske banker

hadde forlatt lenge før de første retningslinjer fra Samarbeidsnemnda kom. Bankene inntar en helt annen stilling i et moderne samfunn enn andre bedrifter, både på grunn av deres kredittskapningsevne og fordi de forvalter så stor del av landets sparekapital. Deres virksomhet er derfor i alle land regulert med spesielle og strengere regler enn andre bedrifter. Jeg tror det er riktig å si at norske banker i mange år før de første retningslinjer fra Samarbeidsnemnda kom, søkte å la også samfunnsøkonomiske synspunkter, og ikke bare privatøkonomiske, være bestemmende for sine disposisjoner. Dette er en politikk som jeg tror også sparerne i det lange løp har vært tjent med. Sparerne tjente ikke på at de norske banker under den første verdenskrig i all overveien de grad gikk etter «lønnsomhetsprinsippet» i sine disposisjoner.

Men hvorfor har en da Samarbeidsnemnda? Jeg tror det viktigste ved dette organ er at representanter for myndighetene og de private kredittinstitusjoner her har et forum der de kan komme sammen og drøfte den økonomiske situasjon og hvilke pengepolitiske tiltak situasjonen nødvendiggjør, hensyn tatt til de prinsipielle linjer for den økonomiske politikk slik denne er trukket opp av Storting og Regjering. Gjennom slike drøftinger kan en komme fram til tiltak som kan brukes langt mer elastisk enn de såkalte generelle virkemidler. I et land som Norge med et desentralisert bankvesen og så forskjelligartede økonomiske forhold fra landsdel til landsdel er dette av meget stor betydning.

Når det gjelder renteutviklingen i 1950-årene, gir Damman en ganske detaljert beskrivelse av denne. Resultatet av undersøkelsen er for det første at likviditetsstramningen har ført til en betydelig stigning i rentenivået. Men dette var vel ikke så uventet. Svært få ville vel ha trodd at det var mulig under en nesten konstant høykonjunktur å stramme inn likviditeten uten at dette skulle få virkning på rentenivået. Uenighet i pengepolitikken i 1950-årene, har vel først og fremst vært om en skulle bruke renten som et aktivt virkemiddel i den økonomiske politikk, eller om en skulle la den være en passiv størrelse som utviklet seg som en konsekvens av likviditetsendringene. Det er vel dette siste syn som har ligget til grunn for den pengepolitikk som har vært ført i Norge. Det er også dette syn som ligger til grunn for Federal Reserves pengepolitikk i De forente stater. Ved et slikt system blir hovedsaken i pengepolitikken å regulere kredittsystemets utlånssevne. Dette er også i overensstemmelse med Radcliffe-komiteens syn når den i pkt. 387 bemerker:

«... if the money for financing the project cannot be got on any tolerable terms at all, that is the end of the matter.»

Det annet hovedresultat av Dammans undersøkelse av renteutviklingen er at «det er etablert to forskjellige rentenivå, et lavere for statsbankenes utlån og et høyere for andre utlån.»

VI. Sparingen

Også når det gjelder sparingen, sier Damman, har myndighetene ført en diskriminerende politikk. «Selv hovedtendensen i kredittpolitikken, altså overførin-

gen fra privat til offentlig finansiering, har vært støttet rent generelt ved at sparing er blitt trukket til bankene og forsikringsselskapene (som igjen må avgi til staten). Dette har vært oppnådd dels ved å gi særlige skattelettelser, dels ved at man har ført en politikk som reduserer mulighetene for en mer direkte plassering i næringslivet. Slike særlige forholdsregler har vært en nødvendig forutsetning fordi myndighetene samtidig har vært interessert i at innskuddsrenten i banken holdes lav.»

Jeg tror det er å legge for meget hensiktsmessighet i myndighetenes disposisjoner når Damman som ovenfor, hevder at skattelettelser for bankinnskudd og livsforsikringer er gitt for å sikre at sparingen går til banker og forsikringsselskap for derfra å kunne kanaliseres til staten. Skattelettelsene har vel vesentlig vært gitt for å stimulere «småparernes» pengesparing. Innen alle politiske partier har det vært sett som en fordel at slik sparing ble stimulert, og etter nærmest enstemmige uttalelser fra bankfolk rundt i vårt land betyr skattelettelser en langt større sparestimulans enn forhøyelse av renten. Det har vel heller ikke vært et mål i seg selv for myndighetene å holde innskuddsrenten i bankene så lav som mulig. Det myndighetene er interessert i, er at det ikke oppstår et kappløp mellom bankene i å forhøye innskuddsrentesatsene. Et slikt kappløp ville sannsynlig først bli til stor skade for de små banker og næringslivet ute i distriktene og siden til skade for hele vårt banksystem. Det er bl. a. ut fra et slikt resonnement (og bitre erfaringer i tiden før 1914) at det er lovforbud i De forente stater mot forrentning av folioinnskudd, mens Federal Reserve Board med hjemmel i lov fastsetter høyest tillatte rente på tidsinnskudd. Et annet moment er at en viss stabilitet i innskuddsrenten synes å være nødvendig hvis en ønsker å bruke markedsoperasjoner som virkemiddel i pengepolitikken.

VII. Diskrimineringen og stabiliteten

Kapitel VII innleder del II som har fått overskriften «Virkninger av diskrimineringen» og som ifølge forfatteren er «en konfrontering av myndighetenes bestrebelser med resultatene». Han begynner med å undersøke virkningene av den førte politikk på den økonomiske stabilitet og da først og fremst på prisstabiliteten. Med utgangspunkt i stigningen i levekostnadene gjennom størstedelen av 1950-årene konkluderer han at «det er åpenbart at finanspolitikken sammen med kredittpolitikken i mesteparten av 1950-årene ikke har kunnet hindre inflasjon, og at de selv i dag formodentlig knapt nok gjør det til sammen. Tar vi da finanspolitikken for gitt, er det klart at kredittpolitikken ikke virker bremsende nok.» Det går ikke helt klart fram om Damman mener at en med penge- og finanspolitiske virkemidler kunne ha hindret den internasjonale prisstigning i første del av 1950-årene å slå ut i det interne prisnivå. Trolig mener han det ikke. Da blir det i de perioder en har hatt stabile eller fallende importpriser at penge- og finanspolitikken skulle ha kunnet sikre et stabilt prisnivå. Men selv i disse perioder kan det være tvilsomt om det ville ha vært mulig

å sikre stabile levekostnader *bare* ved penge- og finanspolitiske virkemidler, hvis en samtidig vil ha en økonomi med full sysselsetting og økonomisk vekst. I alle fall er det intet land i verden som har klart denne oppgave i etterkrigstiden. Man har nok i enkelte tilfelle delvis klart å bremse opp prisstigning, men det har fått konsekvenser for sysselsettingen og den økonomiske vekst.

I kapitlet gjennomgås videre de forskjellige faktorer i pengepolitikken som etter Dammans mening har bidratt til å øke etterspørselspresset, og de som har bidratt til å redusere det. Til de førstnevnte faktorer regner han den lave rente på mange typer lån, tilførselen av likviditet og den lave sparerente i bankene. Til de etterspørselsbremsende faktorer regner han restriksjonene på utlån og obligasjonsutstedelse, forsøkene på å binde likviditet i Norges Bank og plasseringene av penger i statslån.

VIII. Produksjonsvekst og produksjonsfordeling

I dette kapitel søker forfatteren å analysere virkningen på produksjonsveksten og produksjonens fordeling av den pengepolitikken som har vært ført. Det er dog ikke mulig, sier han, å angi virkningen rent kvantitativt av de forholdsregler staten har tatt. Med utgangspunkt i Aukrusts og Bjerkes undersøkelser av realkapital og økonomisk vekst fra 1900 til 1955 slutter dog Damman at «så langt (disse) beregningene går, og så langt deres forutsetninger holder, gir de altså uttrykk for at kapitalens anvendelse i etterkrigstiden har vært mindre effektiv enn i mellomkrigsårene.» Og «... de statistiske fakta som foreløpig finnes, er fullt forenlig med en teori om at den selektive investeringspolitikken koster oss noe i effektivitet og i nasjonal produksjon.» Dette er da Dammans teori om den selektive investeringspolitikks og derved den selektive pengepolitikks virkning på veksten. Damman synes å mene at når den selektive pengepolitikk har ført til dårligere vekstresultater, skyldes det at denne politikk har stimulert visse sosiale investeringer, da særlig boligbyggingen, og investeringer i kapitalkrevende produksjonsgrener, først og fremst kraftverk og elektrometallurgisk og elektrokjemisk industri. Damman kan ikke se at en har oppnådd noen fordeler ved å stimulere til investering i disse sektorer. Derimot finner han at det er mange ulemper forbundet med en slik forskyvning. Han konkluderer på det grunnlag at denne politikk har vært feilaktig og resultert i en uheldig sammensetning av produksjonen.

Jeg vet ikke om Aukrust og Bjerke vil godta Dammans fortolkning av deres undersøkelser. Personlig har jeg vanskelig for å forstå at årsaken til den relativt beskjedne avkastning vi har hatt av våre investeringer i 1950-årene, skulle være at investeringene med sikte på å utnytte vår største naturrikdom, vannkraften, har vært for store.

IX. Diskriminering og utenlandsforbindelsene

Forfatteren fremholder i dette kapitel bl. a. at en selektiv kredittpolitikk er nesten utenkelig uten ganske strenge restriksjoner på kapitalbevegelsene,

særlig til andre land. Men disse restriksjoner vil bl. a. påvirke veksten. «For det første», sier han, «kan restriksjoner i Norge få utlendinger til å avholde seg fra investeringer her. Derved mister vi en kapitaltilførsel som kunne gitt oss en raskere økonomisk utvikling. På den annen side hindrer restriksjonene nordmenn i å investere på lønnsomste måte i verden som helhet. Derved hindrer man norskeiet kapital å gi maksimal avkastning.»

Det kan være grunn til å se litt nærmere på disse téser. For det første ser det ikke ut til at valuta-restriksjonene og den pengepolitikk som har vært ført, har hindret tilgangen på utenlandsk kapital til Norge. Etter sitt folketall er vel Norge ett av de land som har hatt størst tilgang på slik kapital i etterkrigstiden. Dette kan kanskje ikke direkte tilskrives den førte pengepolitikk. Andre faktorer har vært avgjørende. Men pengepolitikken har iallfall ikke vært til noen nevneverdig hindring for import av kapital.

Når det gjelder tésen om at valutarestriksjonene ved å hindre nordmenn å investere i utlandet har redusert den økonomiske vekst her i landet, så kan jeg ikke skjønne annet enn at den må være ganske feilaktig. Med det minimum av koordinering av den økonomiske politikk en har hatt i de vestlige land i etterkrigstiden, har de frie kapitalbevegelsene mellom landene ikke fremmet veksten, men heller begrenset den. En har således sett flere eksempler på at land i en situasjon der det fra et internt vekstsynspunkt var behov for en ekspansiv økonomisk politikk, av valutamessige hensyn har måttet sette opp renten og stramme til likviditeten for å hindre en utstrømning av kapital. Det er da også de private kapitalbevegelsene som har vært hovedproblemet i internasjonal valutapolitikk i de senere år og en kilde til megen bekymring i internasjonal økonomi.

*

Jeg har ovenfor søkt å gi et resymé av hovedpunktene i Dammans bok. Særlig har jeg trukket fram de punkter som har vekket til motsigelse og kritikk. Det er blitt mange og kunne ha blitt flere om tid og spalteplass hadde tillatt det. Kritikken bør imidlertid ikke avholde noen fra å lese boken. Boken er velskrevet og gir en rekke detaljerte opplysninger om pengepolitikken i 1950-årene. Den er et forsøk på å se den førte pengepolitikk fra en annen synsvinkel enn myndighetenes. Den kan vel også tas som et debattinnlegg fra den «annen part». Et slikt innlegg er både nyttig og nødvendig.

Teknisk litteratur

Bibliotekaren ved Statens teknologiske institutts bibliotek meddeler at instituttets lesesal, foruten å være åpen hver dag fra kl. 9–15 (lørdag kl. 9–14), nå holdes åpen også om aftenen mandag, onsdag og fredag kl. 17–20.

Biblioteket rår over en verdifull samling moderne teknisk litteratur og registrerer 468 løpende tidsskrifter.

Mot legitimasjon kan bøker fås på hjemlån.

Klassikerne i sosialøkonomien

Av cand. oecon. Kåre Amundsen

Klassikerne er en fellesbetegnelse på de økonomer som like før den industrialistiske epoke i økonomien, laget den klassiske læren. Av disse er det de fire store, A. Smith, J. B. Say, T. R. Malthus og D. Ricardo som kom med selvstendige bidrag av vitenskapelig verdi. Flere andre tok opp den klassiske læren og populariserte denne uten å komme med selvstendige nye bidrag.

A. Smith startet med å bygge opp den klassiske læren, mens J. B. Say, T. R. Malthus og D. Ricardo utvidet, bearbeidet og utfyllte A. Smith's lære som var mangelfull og lite presis på mange områder. Den første til å popularisere den klassiske læren, var J. B. Say. Han var en av de få på kontinentet som hadde det engelske liberaløkonomiske synet, og sterk interesse for den nye læren. Hans «*Traité d'économie politique*» er, for en stor del, en populær fremstilling av A. Smith's ideer. I England lager James Mill i 1821 en populærfremstilling av D. Ricardo's sentrale lære, mens hans sønn, J. Stuart Mill i 1848, utgir en sammenfattende lære av hele det klassiske systemet i sin bok, «*Principles of Political Economy*».

Adam Smith (1723—1790).

A. Smith var født i Kirkcaldy i Skottland, der faren var toller. I 1734, ble Smith immatrikulert ved Glasgow Universitet og startet med studier i fysikk, etikk, logikk, gresk og latin. I årene 1740—1746 oppholdt han seg ved Oxford Universitet, der han studerte filosofi og litteratur. Han fikk en lærerstilling i litteratur i Edinburgh i 1748. I 1751 ble han professor i litteratur i Glasgow og fra 1752 professor i moralfilosofi samme sted. Moralfilosofi omfattet meget på den tiden, bl. a. politisk økonomi. Det var også vanlig på den tiden at rikmannssønner dro ut på reiser sammen med f. eks. en universitetslærer, for utdannelsens skyld. Dette var ettertraktete jobber blant universitetsfolk, idet de her ble godt betalt i forhold til de magre lønningene de eller hadde, samtidig som de også fikk komme ut å se og lære mer. I årene 1763 frem til 1766, fulgte således A. Smith med hertugen av Buccleugh på en reise rundt i Europa. Her var han bl. a. lenge i Paris, der han hadde kontakt med fysiokratene. Av spesielt interesse for Norge, kan nevnes at i 1762 hadde student Andreas Holt kommet på en lignende studiereise med Peter og Karsten Anker til Glasgow. Her traff de A. Smith og knyttet kontakt med ham. Senere traff de ham igjen i Paris. A. Holt, som senere sammen med K. Anker fikk en høy stilling i handelsdepartementet i København, var svært interessert i A. Smith's teorier. Det var han og K. Anker som fikk anbefalt at dansken F. Dræby alt i 1779—1780 oversatte «*Wealth of Nations*» til dansk. A. Smith var tilbake igjen i Skotland i 1767, iferd med å skrive ferdig sitt sosialøkonomiske verk. Dette

får han først ferdig i 1776, etter et opphold i London 1773—1776. Arbeidet, «*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*», var det eneste viktige økonomiske arbeidet A. Smith fikk utført. I 1778 fikk han stillingen som tollkommisær i Skottland, og denne stillingen hadde han inntil sin død i 1790.

Thomas Robert Malthus (1766—1834)

T. R. Malthus var født i Dorking i Surrey. 18 år gammel begynte han ved Jesus College i Cambridge og studerte matematikk ved siden av teologi. I 1797 ble han presteviet og fikk et stipend for videre studier ved colleget. Sin store reise for å studere befolkningsforholdene i Europa, startet han i 1799, da han reiste i Skandinavia og Russland. I 1802 reiste han rundt i Frankrike og Sveits. Første utgaven av «*An Essay on the Principle of Population*» utga Malthus i 1798. I 1805 ble han utnevnt til professor i historie og politisk økonomi ved det Øst-Indiske Handelskompani's College ved Haileybury i Hertfordshire. Denne stillingen hadde Malthus frem til sin død i 1834. I 1820 utkom hans «*Principles of Political Economy*», og i 1827 sendte han ut en bok om «*Definitions in Political Economy*».

Jean Baptiste Say (1767—1832).

J. B. Say var født i Lyon i Frankrike og var til å begynne med ansatt i en forretning og senere et forsikringsselskap. Say sluttet seg til revolusjonen i 1789, og ble i 1790, Mirabeau's medarbeider i Tribunens organ «*Courrier de Provence*». I 1794—1799, var han sjefredaktør for «*Décade philosophique littéraire et politique*». Av Napoleon ble Say i 1799 kalt til medlem av Tribunatet, der han arbeidet i finansutvalget. Her ble han imidlertid ganske snart fjernet på grunn av uoverensstemmelser når det gjaldt grunnsetninger for beskatningen. Say hadde tidlig kommet over A. Smith's «*Wealth of Nations*» og ble en ivrig tilhenger av denne læren. I 1803, utga han sin «*Traité d'économie politique*». En dansk oversettelse av denne kom i 1818 ved Fr. Cortsen. Samme år kom også en engelsk oversettelse, mens det først i 1821 kom en tysk oversettelse. I 1814 ble Say sendt over til England av den franske regjering for å studere de økonomiske forholdene der. I «*De l'Angleterre et des Anglais*» skriver han om sine inntrykk fra dette studioppholdet. Samtidig lager han en rettet utgave av sin «*Traité*» som utkommer i 1817. I 1819 ble det opprettet en spesiell stilling for Say ved «*Conservatoire des Art et Métiers*» i Paris i handels- og næringsøkonomi. I 1831 ble han utnevnt til professor i politisk økonomi ved Collège de France. En populær fremstilling av «*Traité*» utgir Say i 1815, «*Catechisme d'économie politique*». Denne ble oversatt til dansk i 1825 av G.

H. Olsen. I 1828—30 utgir Say sitt siste verk, «Cours Complet d'economie politique pratique».

David Ricardo (1772—1823)

Liksom J. B. Say hadde Ricardo ingen vitenskapelig utdannelse. Han tjente en formue på London Børsen under Napoleons-krigene, og kunne trekke seg tilbake som stor godseier i Gloucestershire i 1814. Fra 1819, og frem til sin død i 1823 var han medlem av parlamentet. Hans første økonomiske skrift kom i 1810, «The high Price of Bullion, a Proof of the Depreciation of Banknotes». Ricardo ble straks anerkjent som en ledende autoritet på penge-teoriens område, og etter utgivelsen av sitt hovedverk «Principles of Political Economy and Taxation» i 1817, kom han også til å stå frem som den ledende engelske sosialøkonom. En dansk oversettelse av Ricardo's «Principles» ble utgitt i 1839 av L. S. Fallesen.

James Mill (1773—1836).

J. Mill hadde ingen vitenskapelig utdannelse, men han hadde på egen hånd ved selvstudier tilegnet seg solide kunnskaper på bl. a. økonomiens område. Han var født og oppvokset i Skottland. 30 år gammel dro han til London, der han ernærte seg ved litterært arbeide. Her skrev han en historisk avhandling om det Øst-Indiske Handelskompani og kom med tildels skarp kritikk av dets adferd. Men han fikk en stilling i Kompaniet og snart også stor innflytelse i foretagendet. Mill var en varm tilhenger av «utilitarianismen» og J. Bentham. Gjennom politisk og sosial frihet som bl. a. liberalismen førte til, mente Mill at også Bentham's nytteprinsipp ville bli gjennomført for størst mulig antall mennesker. I 1821 utgir han sin økonomiske lærebok «Elements of Political Economy».

John Stuart Mill (1806—1873).

J. S. Mill, sønn av James Mill var vidunderbarn, og tilegnet seg store kunnskaper på det vitenskapelige området alt som barn. Han startet tidlig med å skrive avhandlinger i utilitarianernes organ, Westminster Review, og han var en ivrig tilhenger av J. Bentham's og sin fars teorier. Faren skaffet ham tidlig en god stilling ved det Øst-Indiske Handelskompani, der han hadde god tid til å drive med vitenskapelige sysler ved siden av sitt arbeide. Hans eneste økonomiske verk var «Principles of Political Economy» fra 1848. Dette kom til å bli et standardverk for engelske økonomer helt frem til 1890, da Marshall's «Principles» avløser dette. J. S. Mill skrev også flere verker av mer filosofisk karakter.

Den sentrale klassiske læren.

Klassikerne var enige om at en vares verdi (*pris*) i samfunnet, kunne deles opp i bestanddelene *arbeidslønn*, *profit* (*driftsherrelønn* og *gevinst*) og *grunnrente*. Varenes bytteverdi analyserer de forskjellig. I «An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 1776», ser A. Smith på en

utilstand der naturherlighetene er frie og det ikke eksisterer kapital i moderne forstand. Varenes innbyrdes verdi blir her bestemt av det direkte nedlagte arbeidet i hver vare. Hverken Say i sin «Traité d'economie Politique, ou simple Exposition de la Manière dont se forment, se distribuent et se consomment les Richesses», 1803, eller Malthus i sin «Principles of Political Economy considered with a View to their practical Application, 1820», utdyper arbeidsverdlæren nærmere. Dette gjør imidlertid Ricardo i sin «Principles of Political Economy and Taxation, 1817».

I et moderne samfunn mener Ricardo at bytteverdien for varene også skulle bli lik forholdet mellom de innkorporerte arbeidsmengdene. Dette kommer han frem til på følgende måte. For hver vare tenker han seg at produksjonen foregår på dyrkningsgrensen, dvs. at grunnrenten er eliminert som et selvstendig prisbestemmende ledd. (Grunnrenten betrakter han forøvrig som en differensrente). Om kapitalrente-andelen er proporsjonal med arbeidslønnen for hver vare, vil prisene forholde seg til hverandre som forholdet mellom de innkorporerte arbeidsmengdene. Dette mener Ricardo skulle være ganske relevant, da allslags produksjon etter hans mening skulle være omtrent like kapitalkrevende, og kapitalrenten pr. kapitalenhet skulle være den samme overalt. Det skulle altså etter Ricardo være omtrent den samme mengde kapital inkorporert i de ulike varers verdi pr. årsverk f. eks. Dette vil si at også produksjonsverdien pr. årsverk på dyrkningsgrensen må være lik for alle varer. Senere gjennomfører Karl Marx en videre utbygging av arbeidsverdlæren.

Klassikerne regnet med at den relative sammensetningen av de tre inntektsandelene i samfunnet, totalt sett, ville for et land over tiden og fra land til land, variere etter landenes utviklingsnivå. Når det gjelder de enkelte produksjonsfaktorene og deres belønning pr. enhet til enhver tid, blir det avgjørende hvordan den samlede etterspørsel og tilbud etter de ulike produksjonsfaktorene er. *Arbeidslønnen* (den gjennomsnittlige årslønnen f. eks.) regnet klassikerne med ville ha vanskelig for å komme opp over eksistensminimum. Årsaken til dette mente klassikerne lå på tilbudssiden. Den store mengde arbeidssøkende individer ville straks presse ned en eventuell lønnsøking utover eksistensminimum. A. Smith er for såvidt den av klassikerne som er mest optimistisk når det gjelder arbeidslønnen. I motsetning til Malthus, Say og Ricardo, mener han det er mulig at produksjonsfremgangen i samfunnet, etterhvert som mer kapital og bedre teknikk blir benyttet, vil øke sterkere enn befolkningstilveksten. For *grunnrenten* (grunnrente pr. mål jord f. eks.) påpeker særlig Ricardo at med begrensede naturherligheter og avtagende utbytte i jordbruket bl. a., vil grunnrenten stadig stige på bekostning av de andre inntektsandelene. *Profitrentefoten*, altså realkapitalens totale avkastning pr. enhet, er klassikerne enige om blir bestemt av mengden av realkapital i et land og det generelle aktivitetsnivået. I et lite utviklet land land skulle i alminnelighet kapitalrentefoten ligge høyere enn i et mer fremskredent land, da kapitalavkastningen her skulle være større på grunn av relativ knapphet på kapital.

Høyere skatt på bilene

Tallet på registrerte personbiler er på rask marsj oppover her i landet som i mange andre land. All erfaring tyder på at stigningen vil fortsette i årene som kommer, selv om det vel ikke er sannsynlig at stigningstakten fra det første året med fri bilomsetning vil komme til å holde seg.

Økningen i bilparken reiser mange problemer. Trafikkfeiler må fjernes og veiene må utbedres for å kunne avvike den økende trafikk. Parkeringsplasser må skaffes både i byene og langs utfartsveiene for at det skal bli mulig fullt ut å dra nytte av bilen hverdag og søndag. Alt dette vil koste penger som i alle fall for det vesentligste må komme fra kommunenes og statens budsjetter. Selv om veksten i biltallet i seg selv er med på å øke inntektene, vil dette neppe forslå for å møte de kravene som etterhvert vil bli fremmet. Krav om økte bevilgninger over statens og kommunenes budsjetter vil uten tvil bli møtt med et motkrav — og kanskje ikke noe urimelig motkrav — om økte skatter og avgifter på bilene i en eller annen form. Men hvordan skal en kunne tenke seg en slik økt beskatning av bilene?

Stort sett er det tre veier å gå. De har alle sine ulemper og fordeler, og det kan kanskje være grunn til å fremkomme med noen synspunkter i denne forbindelse.

For det første kan en tenke seg at selve anskaffelsen av bilene blir gjort dyrere gjennom toll og avgifter. Imidlertid er bilprisene allerede ganske høye her i landet og det kan vel være et spørsmål om det er hensiktsmessig å øke avgiftene i forbindel-

se med anskaffelse av bil. Riktignok vil en få inn en god del penger på den måten, men det kan nok hevdes at kredittsystemet i tilfelle vil bidra til å skaffe en vesentlig del av disse pengene.

For det andre kan bensinavgiften settes opp. Sammenholdt med bensinprisene i de fleste andre europeiske land er de norske bensinprisene ikke høye. Men en slik avgiftsforhøyelse har den ulempen at den rammer yrkestransportene hardest. Dessuten rammer den de strøkene som har lange avstander og de bilistene som bruker bilen mye. En slik beskatning vil også lett komme igjen i form av høyere priser.

En tredje mulighet som det er naturlig å peke på er en fast årlig registreringsavgift på en bil, stor eller liten, gammel eller ny, om den blir brukt mye eller lite. Tanken kan synes nokså urimelig ved første blick, men er den egentlig det?

Det kan hevdes at veibrukerne bør betale for bruken av veiene etter den omkostning de medfører. Men er det så sikkert at de avsidesliggende strøkene og de som har en lang kjørrelengde pr. år volder så store kostnader? Er det ikke tvert imot den som bor sentralt men kjører i rush-tiden om hverdagene og er med på å skape trafikk-toppene på søndager og om sommeren som er med og bidrar til de største marginalkostnadene? Spørsmålene lar seg vel ikke besvare eksakt, for alle kostnadsanalyser vil måtte baseres på gjennomsnittsberegninger og konvensjonelle synsmåter. Men de spørsmål som er stilt for tjener i høy grad å bli tatt med i overveielser når man vurderer hvordan bilbeskatningen mest hensiktsmessig skal utformes. En årlig registreringsavgift på 500 kroner pr. bil, stor som liten, gammel som ny ville gi et ganske betydelig beløp, men dette beløpet måtte i tilfelle øremerkes for veiformål og brukes der behovet er størst, — ja det kunne jo for eksempel på en eller annen måte fordeles geografisk i forhold til biltallet. S.

Say og Ricardo mente det bare kunne oppstå *partielle kriser* i samfunnet, dvs. at det var overproduksjon på noen enkelte varer av og til. Om en her hadde litt bedre kjennskap til hverandre i markedet, mente de at de partielle krisene kunne unngås. *Says lov* om at tilbud skaper sin egen etterspørsel skulle da gjelde fullt ut. Dette synet kan imidlertid ikke Malthus være enig i. I et moderne samfunn, hevder han at en alminnelig overproduksjon med krisetilstand finner sted.

Hele den klassiske lærebygningen omhandler den *realøkonomiske* siden av samfunnsøkonomien. Pengvaren (mynt og innløselige pengerepresentativer) inngår i systemet som omsetningsmiddel og verdimåler. Pengenes verdi regnet klassikerne med, innenfor et forholdsvis kort tidsrom, ville endre seg etter en ren *kvantitetsteori*, dvs. proporsjonal sammenheng mellom prisnivå og pengemengde.

Skattene og hvordan de burde være innrettet, opptok også klassikernes interesser. Prinsipielt mente de at det offentlige skulle ha minst mulig å gjøre med det private næringslivet. Skatteinntektene skulle bare dekke utgifter til det militære, rettsvesen, annen offentlig administrasjon, skolevesen o. l. Alle de ulike inntektsandelene, grunnrente, kapitalrente

og arbeidsinntekt skulle være med å betale disse utgiftene. A. Smith stiller opp 5 generelle regler som han mener bør være oppfylt ved beskatningen:

1. Menneskene i ethvert statssamfunn bør bidra til statsutgiftene i forhold til den økonomiske evne de måtte ha, og den nytte de fikk av statstiltakene.
2. Skatt som folk må betale skal være en bestemt skatt, ikke forbundet med vilkårlighet når det gjelder tidspunktet for betalingen f. eks.
3. Skatten bør oppkreves på den tid og på den måten som passer best for skattebetaleren.
4. Enhver skatteinnkreving bør være slik innrettet at skatten ikke forsvinner underveis i administrasjonen, men at statskassen får alt som skattebetaleren betaler.
5. Ingen må ha anledning til å slippe unna skatten.

Når det gjelder å skattlegge etter den evne folk hadde, regnet klassikerne med at dette skulle vanligvis skj ved *proporsjonal* beskatning. I følge eiendomsrettens vesen skulle den rike ha rett til å forføye over større mengder gods enn den fattige, nettopp i samme forhold som han var rikere. Dette forholdet skulle ikke uten skade for den rike, forstyrres ved en progressiv beskatning.

Litt (sue) kritikk

Dersom en student stiller seg selv spørsmålet hvilken nytte han har av å følge alle forelesningene slavisk, vil det sikkert gi ham en noe «uneasy feeling». Altså: «Hva lønner seg best? — Sitte og lese i 3 kvarter eller sitte i Store Auditorium 3 kvarter?

I stor utstrekning er forelesninger den eneste måte studentene kan få kjennskap til det stoff som kreves til eksamen. (Dette gjelder vel i særlig grad næringsøkonomien). Det viktigste blir da ikke å høre og lære mest mulig under selve forelesningen, men å få skrevet ned et mest mulig utførlig referat for senere pugging. Foreleseren må ta hensyn til at det han sier skal refereres, men kan heller ikke gi seg til å diktere. Så snakker han «mellomfort», slik at de som refererer skriver så blekket skvetter, mens de

som ikke refererer synes det går for sakte og sovner. Når man ser hvilken betydning disse nitide referater tillegges, tviler man på at Johann Gutenberg noengang var født. Det er en lite rasjonell måte å nytte tiden på når 30 mann sitter og skriver det én mann, én skrivemaskin og én stensileringsmaskin kan gjøre dobbelt så godt. I stedet for å dosere tabeller og fakta i time etter time, skulle dette stensileres opp og deles ut før forelesningen. Forelesninger skulle være *muntlig* undervisning. Det studentene lærer av en forelesning burde være det de lærer ved å *høre* den. Dersom studentene skal lære av det han har referert av forelesningen, kan vi med andre ord sette forelesningen i betydning $\overline{\equiv}$ (lik eller mindre enn) den nyss nevnte mann med skrivemaskinen og stensileringsmaskin.

*

*

*

Sosi-A-tetsnytt

Rolf M. Mengshoel (c. o. 1948) har sluttet i Næringøkonomisk Forskningsinstitutt og gått over til ny stilling i Norges Industriforbund.

Karl Øksnevad (c. o. 1949) gikk over fra Prisdirektoratet til Budsjettnemnda for jordbruket fra 16. oktober.

Kjell Eide (c. o. 1951) er permittert fra stilling som kontorsjef i Forskningsrådenes fellesutvalg for å overta stilling som seksjonssjef i OECD's avdeling for utdannesspørsmål.

Kvaliteten av forelesningene, pedagogisk sett, er en sak for seg. Den pedagogiske dyktighet ligger ikke overvettes høyt. Med et par, tre hederlige unntak har våre lærere ingen kontakt med auditoriet. (Studentene får dog bære brorparten av skylden for det). En vesentlig ulempe er det at så få av foreleserne behersker den kunst å foredra sitt stoff på en måte som holder interessen fangen. La oss slå fast følgende:

1. Det skulle være forbudt å spekke sin tale med små gullkorn såsom æh, øhh etc. (Såkalte vente-lyder).
2. En foreleser bør ikke se og høres påfallende *interesselos* ut når han doserer sin lærdom.
3. Det bør stilles visse krav til stemmebruk. Folk med dårlig, svak stemme passer ikke i Store Auditorium.

Fra idrettsfronten

Frederiksgates fotball-lag gjorde det som ventet skarpt i fakultetsmesterskapet og slo filologene 3—2 i kvartfinalen, men måtte etter tapper innsats bite i gresset overfor medisinerne i semifinalen 0—7.

Ord for dagen

Økonomi — den tristeste av alle vitenskaper!

Carlyle.

Økonomer i utvalg

Hallvard Borgenvik (c. o. 1950) er i statsråd 29. september oppnevnt som medlem av «et utvalg til å utrede spørsmålet om å innføre inntektsbeskatning av gevinst ved avhendelse av verdipapirer og andre formuesgjenstander utenom næringsvirksomhet m. v.».

Finn Molvig (c. o. 1952) og Per Dragland (c. o. 1950) ble i samme Statsråd oppnevnt som medlemmer av «et utvalg til å utrede spørsmålet om å bringe skattleggingen av inntekt av personlig eide bedrifter mer på linje med skattlegging av inntekt av bedrift som eies av aksjeselskap».

(Forts. fra 4. omslagsside).

Til konklusjon ville Skånland si at hovedtrekkene i det nåværende skattesystem burde beholdes, men at det burde bli en gradvis overgang fra direkte til indirekte skatter, mye fordi det administrativt har fordeler. Ulikheten mellom kommunene måtte reduseres, og det var satt opp et program for å minske tallet på reduksjonstabeller, noe som imidlertid ville koste kommunene store beløp.

Bang fant det også vanskelig å komme med en imøtegåelse av skattemeldingen på så kort tid. Han syntes meldingen hadde fått et beskjedent omfang, på tross av at Regjeringen hadde holdt på med den i mange år. Og mange skattereformer hadde blitt utsatt av den grunn. Bang understreket at det var ingen enighet om nivået for skattene, statsbankens virksomhet og statens opplegg av kapital. I en slik melding burde det også ha vært redegjort for andres syn, og ikke bare forbigått det. Det statistiske materialet bar preg av at forfatterne hadde arbeidet i et for snevert miljø, og det manglet sammenstilling med andre data på en rekke felter. Meldingen var god for de som allerede hadde Regjeringens syn, men ikke for andre.

Han var glad for den markerte programerklæring å se skattesystemet som en helhet. Men hvorfor var trygdepremiene blitt endret til en sterkt progressiv skatt så hurtig? Det var forøvrig et gjennomgående trekk at skjerpelser i skattesystemet blir avgjort over en natt, mens det tar lengere tid å gjennomføre lettelsers. Få vil i dag bestride prinsippet om statens rett til å påvirke den økonomiske utviklingen, men enkeltindividenes og bedriftenes rett til å foreta kalkyler og inngå langsiktige kontrakter måtte ikke bli gjort umulig ved plutselige skatteendringer. Dette problemet, om skatteendringenes virkninger på bedriftenes fremtidige disposisjoner burde ha vært vurdert i meldingen, mente han. Slik systemet var nå påvirket det til disposisjoner som ikke var tilskattet, og bedriften måtte ta eksperter i bruk for å finne ut av de lovlige metoder til å unngå skatt. Folks atferdsmønstre påvirkes ikke av en mindre skattelettelse, det må store endringer til, men det vil på sin side gripe inn i bestående kontraktforhold.

Med hensyn til sparingen mente Bang at både bedriftenes og den private sparing måtte kunne økes i Norge. Det var ikke nødvendig med denne kapitalimporten og offentlig sparing. I dag var det lite anvendelig å bruke renten som virkemiddel for å øke sparingen. Når det gjaldt progresjonen, hadde han utført visse beregninger som viste at man nå stort sett måtte betale en dobbelt så stor skatt av en inntektsøkning som av den inntekt man hadde. For inntekter mellom 22 000 og 75 000 kr. vil like store prosenttillegg praktisk talt gi like store kronetilllegg. Og under en moderat prisstigning med den nåværende skateskala vil høyere fagfunksjonærer ikke kunne oppnå en økning av disponibel realinntekt. Det er fare for utvandring av godt utdannede folk, mente Bang, fordi det er menneskelig å søke seg hen der hvor avkastningen av arbeidet er størst.

Direktør Johan Seland innledet debatten med å peke på at i skipsfarten var kapitalslitet lik amortisasjonene og han mente at kapitlet om bedriftsbeskatningen ikke hadde tatt hensyn til skipsfartens problemer. Ved å skjerpe avskrivningsreglene ville bedrifter innen bank, forsikring og handel vinne på det, mens skipsfarten måtte betale regningen. Han ville at formuesskatten skulle oppheves eller settes ned fordi det ikke var mulig å finne fram til regler for å vurdere de forskjellige former for formuesgjenstander. Det var lettere å fastsette hva som var inntekt. Med hensyn til sparingen var det ingen diskusjon om dens kvalitative sider. Det var i næringslivet et stort behov for risikovillig egenkapital. Som eksempel nevnte han veksten i handelsflåten i mellomkrigsperioden, den var kommet i stand fordi det da var mulig å spare.

I en replikkveksel mellom Bang og byråsjef Arne Øien ble Bangs beregninger over progressiviteten trukket fram. Øien holdt på at forholdet mellom skattestigningen og inntektsstigningen var under 1,5, Bang mente at forholdstallet ihvertfall var langt over 2. På grunn av ulike forutsetninger ble det ingen enighet.

Sekretær Per Nestor ville peke på at det som sto i

skattemeldingen om effektiviteten av likningsarbeidet, og dette at næringsdrivende ikke ble liknet for full inntekt. Han anbefalte at man gikk bort fra detaljgranskningen av lønsmottakerne og heller innførte lønsskatt.

Hva var den rasjonelle begrunnelse for å opprettholde subsidiene på matvarene, spurte universitetslektor Hans Georg Lindbom. Etter hans mening var dette en lite rasjonell sosialpolitikk hvis hensikten var å komme forbrukerne til hjelp. Skånland måtte innrømme at noen rasjonell begrunnelse kunne han ikke gi. Fra politisk hold var det stadig press for å ta bort omsetningsavgiften på matvarer, og ga man etter her ville hele skat-tefundamentet etter hvert bli revet bort.

Bang ville kaste inn enda noen brannfakler, og tok for seg Regjeringens tendens til mer å utjevne inntektene enn forsørgelsesbyrden. Han fant det eiendommelig at graderingen etter familiestørrelse ble tatt bort i 1951 for de høyeste inntektstrinnene, og at det hadde vært naturlig å granske dette fenomenet næyere. Og så var det dette at man hadde utvalgt seg et inntektssjikt mellom 18 000 og 25 000. Her begynner progresjonen, visse sosiale goder som støtte til barnas utdannelse bortfaller, man får ikke husbanksubsidier og i sommer ble denne gruppen hardt rammet da man brått og løsevet forandret på trygdepremiene. Noen begrunnelse for, eller kvalitativ undersøkelse om dette forholdet finnes ikke.

Dette innlegget ga støtet til en ilter diskusjon mellom Lindbom, Seland, Nestor, Bang og Skånland om berettigelsen for familier med høyere inntekter å underholde sine barn bedre enn familier med lavere inntekter. Naturlig nok ble man ikke enige.

I sin sluttreplikk sa Bang seg glad for innrømmelsen fra myndighetenes side at tabellenes gjennomsnittstall ikke ga det riktige bildet av forholdene. Med hensyn til sine egne beregninger, var utgangspunktene Gerhardsens uttalelse at reallønnen kunne fordobles på 20 år og finansministerens om at progresjonen ikke kunne endres. I de siste 10 år var det bare blitt flikket på progresjonsskalaen, og når Bang fortalte utlendinger om skatteforholdene i Norge var det ingen som ville tro på ham.

Skånland nevnte som eksempel på hvordan folks oppfatning er når det gjelder rettferdigheten av skatter: Vanligvis reagerer kvinnene ikke på den harde beskatningen av kosmetika, men progressiviteten er alle i mot. Med hensyn til den offentlige sparingen mente han at den ikke var høyere enn før. Hvis det var så i skipsfarten at kapitalslitet var lik avskrivningene, så var det ingen som mente at det skulle bli skatteregler som tok halvparten av avskrivningsbeløpene. Men hvis aktiviteten var for sterk var det riktig at skattene dempet investerings- etterspørselen.

F. S.

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Redaksjonens adresse: Fredriksgate 3, Oslo

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-

Løveningsnytt

Sosialøkonomisk Samfunn

Skattepolitikken under debatt

Referat fra møte i Sosialøkonomisk Samfunn onsdag 27. september 1961.

Innledere: Ekspedisjonssjef Hermod Skånland og banksjef Thor Bang.

Møteleder: Avdelingssjef Per Monsrud.

Skånland nevnte innledningsvis at Regjeringen med St.meld. nr. 54 hadde tatt sikte på å presentere retningslinjene for skattepolitikken. Han fant tiden for knapp til en grundig gjennomgåelse av meldingen, og ville derfor bare se på 3 av hovedsynspunktene:

- 1) Skattenivåets høyde
- 2) Helhetssynet på skattepolitikken
- 3) Ved skattepolitikken å fremme visse disposisjoner.

I meldingen skilles det mellom nettoskatt og brutto-skatt. Nettoskattens høyde er avhengig av hvordan man vurderer behovet for offentlig kjøp av varer og tjenester og nettofordringsøkning. Regjeringen legger vekt på i langtidsprogrammet å holde oppe det såkalte fellesforbruk, og Skånland mente det var var liten politisk uenighet om prioriteringen av disse oppgavene. Derimot var uenigheten større om nettofordringsøkningen. Den mente han var bestemt av den private sparingen, som i dag reduseres på grunn av fordelingspolitikken og denne reduksjonen var en kostnad vi måtte ta for å få til den omfordelingen som skattepolitikken tar sikte på. Han fant at en reduksjon av netto fordringsøkninger ikke ville være ønskelig, fordi den i dag delvis finansierer statsbankene og industrireisningen. Hvis det skulle skje større opplåning, måtte det skje på bekostning av andre låneformål.

Det som bestemte størrelsen på bruttoskatten var inntektsoverføringen, som det i dag var liten politisk uenighet om. Han trodde det ville være mulig å redusere bruttoskatten, men det skulle bli uhyre vanskelig å få politisk tilslutning til det. I forhold til bruttonasjonalprodukt mente han at skattenivået ville bli opprettholdt, diskusjonen burde derfor mer dreie seg om skatteformer enn nivået.

Skånland understreket at de enkelte skattene ikke kunne ses hver for seg, men måtte ses i sammenheng. Det var uten interesse å trekke fram en skatteform og si at den var urimelig, men det meste av skattedebatten dreide seg om rimeligheten av enkeltskatteformene.

Slik skattesystemet nå var bygget opp er det sterk progressivitet med hensyn til inntekten og regressivitet med hensyn til familiestørrelsen. Byråets undersøkelse over progressivitetsforholdene i den samlede skattlegging viser at hvis man vil opprettholde det nåværende system kan man ikke redusere den direkte skatt. Han kunne være enig i at det gikk noe for langt i progressivitet og regressivitet, men hvis man ville redusere et sted måtte det påvises andre steder hvor man ville pålegge større skatt.

Skånland pekte på at en av hovedoppgavene for skattepolitikken var å påvirke tidspunktet for investeringene og bedriftenes lokalisering. Det vil nå bli lagt fram proposisjon om skattefrie fondsavsetninger. Andre tiltak som kunne komme på tale var endringer i avskrivningsreglene. Normalt var det ikke skattepolitikken oppgave å påvirke arbeidsinnsatsen. Det er mulig å stimulere visse typer arbeidsinnsats, men slike skatteregler er vanskelig å utforme. Han fant at det ikke var noe mål for skattepolitikken å stimulere den personlige sparing. Med det sparenivået vi har i landet i dag er det ingen grunn til å prioritere framtidsforbruk til fordel for nåtidsforbruk. Han pekte ellers på at det er vanskelig å si noe om skattenes betydning for arbeidstilbud og sparing.

(Forts. 3. omslagsside).

Torsdagsforelesninger

Den forelesning av sjefdirektør Erik Brofoss som skulle ha vært holdt torsdag 12/10, måtte dessverre utgå da sjefdirektør Brofoss fikk enda mer forpliktende oppgaver. Endelig tidspunkt og tittel på de øvrige forelesninger blir:

Torsdag, 19. oktober kl. 19.15:

Professor Trygve Haavelmo — Nyere tendenser i økonomisk teori.

Torsdag, 26. oktober, kl. 19.15:

Universitetslektor Herdis Thorén Amundsen — Litt om bruken av sannsynlighetsregning og teoretisk statistikk i dag, og hva vi forsøker å lære vordende sosialøkonomer.

Torsdag, 2. november, kl. 19.00:

Professor Ragnar Frisch — Kryssløpsanalyse og matematisk programmering. Et generelt opplegg som kan brukes ut fra både vestlig og østlig synspunkt.

Torsdag, 9. november, kl. 19.15:

Professor Trygve Haavelmo — Spesielle emner i økonomisk teori.

Alle forelesninger vil foregå i Store Auditorium, Frederiksgt. 3. Samtlige forelesninger kan betraktes som innledning til samtaler om vedkommende emne.

3-dagers kurs

Foruten torsdagsforelesningene, som er kommet i stand etter samarbeid mellom Universitetet og Samfunnet, arrangeres denne høsten et 3-dagers kurs som ledd i etterutdanningsarbeidet for sosialøkonomer.

Kurset vil foregå i Velferdsbygget på Blindern fra torsdag 16. til lørdag 18. november. Hovedemnet blir «Problemer i forbindelse med dannelsen av større markeder». Det vil antakelig i alt bli 7 forelesere, hvorav følgende 4 er sikre: Universitetsstipendiat Per Meinich, direktør Rolf Roem Nielsen, universitetsstipendiat Jan Serck-Hanssen og direktør Knut Getz Wold. Tre-fire av forelesningene blir teoretisk preget, mens de øvrige får et mer praktisk tilsnitt.

Deltakerkontingenten er satt til kr. 30.

Det vil senere bli sendt ut melding med det endelige program.